

Mobning

En diskursanalyse af individets rolle i mobning på arbejdspladsen

Rapportens samlede antal tegn: 160,486
Svarende til antal normalsider: 69

Udarbejdet af:
Liza Damgaard Thomsen
Studienummer: 20115169

Vejleder:
Charlotte Wegener

10. Semester,
Kandidatspeciale i psykologi

Aalborg Universitet
d. 31. Maj 2017

Abstract

Introduction: In 2014, 11.6% of the Danish workforce indicated that they had been subjected to workplace bullying. This has serious consequences for both society and the individual employee. Despite a wide range of knowledge on the area, the number of people affected by workplace bullying is slowly rising. This begs the question of whether we are approaching the subject, and the role of the bullying victim, from a particular discourse that might limit the options for addressing the issue as a profession.

Aim: The aims of this study are three-part. The first aim is to examine which discourses are used to construct the role of the individual that is being bullied in the workplace. The second aim is to investigate which consequences these constructions have on the individual. The third and last aim is to use the previous collected knowledge to give recommendations on how to improve the handling of workplace bullying.

Method: The method used in this study is discourse analysis. The analysis and following discussion is based on the basis of Normans Fairclough's critical discourse analysis. His three-dimensional model for analysis has been used selectively throughout the project, along with several of his tool for analysis. The project is constructed in three sections, corresponding to the three aims of the study. The first section is a detailed textual analysis of three different internet pages concerning workplace bullying, focusing on the role of the individual and the underlying discourses. The second is a discussion concerning how these discourses affect the individual. In this section, new theory is brought in, for example Karasek's demand-control-model, Bandura's theory on self-efficacy and Vie, Glasø and Einarsen's description of self-labelling. The final section presents three different recommendations to what can be done to improve on the handling of workplace bullying.

Results: In this study, it was found that the role of the individual victim of workplace bullying is constructed by four discourses; a victim-discourse, a passivity-discourse, a self-help-discourse and a collective-discourse. These four have both

positive and negative consequences for the individual, however mostly negative. Of these four, the victim-discourse and the passivity-discourse are the strongest, and dominate the material. Some of the discourses support a higher level of self-efficacy, this can help the individual to assess negative situations as challenges instead of threats, and in turn mobilize their actions accordingly. Some of the discourses contribute to a lack of control, which can have a negative effect on the individual's ability to deal with the symptoms of workplace bullying. Some of the discourses can contribute to a higher level of guilt, which can affect the healing process. Based on the different consequences three recommendations have been composed. The first is to change the way we construct the information material available for victims of workplace bullying, to support a more active construction. The second recommendation is for the manager to try to support the victim's social relations, and thereby help to sustain their effort in coping with the bullying experience. The third and last recommendation is to remove the existing taboo concerning the co-responsibility the victim has for the circumstances surrounding the bullying. One way to achieve this is to try and draw attention to the important differences between being the fault of something happening, and having a part in the collective process.

Conclusion: In this study, it is concluded that the way we construct the individual suffering from workplace bullying, has more negative consequences than positive. It is hypothesised that this is on the grounds of a taboo concerning the individual's co-responsibility. It therefore suggested that people working with workplace bullying try to create more responsibility and agency for the individual, without increasing the feeling of blame or guilt.

Indholdsfortegnelse

1 INDLEDNING	1
1.1 Introduktion	1
1.2 Problemfelt	2
1.2.1 Problemformulering	5
1.3 Ethiske overvejelser	6
1.4 Begrebspræcisering	8
1.4.1 Mobning på arbejdspladsen	8
1.4.2 Skyld og ansvar.....	9
1.5 Afgrænsning	10
1.6 Læsevejledning	11
2 METODOLOGISKE OVERVEJELSER	13
2.1 Videnskabsteori	13
2.2 Diskursanalyse	14
2.2.1 Kritisk Diskursanalyse.....	14
2.2.2 Værktøjer	17
2.2.2.1 Grammatik.....	17
2.2.2.2 Transitivitet.....	17
2.2.2.3 Modalitet.....	18
2.2.2.4 Interdiskursivitet og intertekstualitet	18
2.3 Inklusions- og eksklusionskriterier	19
2.4 Metodeanvendelse	21
2.5 Kvalitetsovervejelser	24
2.5.1 Troværdighed	24
2.5.2 Bekræftbarhed	25
2.5.3 Overførbarhed	26
3 DISKURSANALYSE	27
3.1 Individets rolle	27
3.1.1 Mobbet – en følelse?	28
3.1.2 Mobbeoffer eller part	29
3.1.3 Passivitet	30
3.1.4 Opsamling.....	33
3.2 Socialt perspektiv	34
3.2.1 En social proces?	34

3.2.2 Mobber og ledelse.....	35
3.2.3 Opsamling.....	36
3.3 Diskursiv praksis	37
3.3.1 Opsamling.....	38
4 DISKUSSION	40
4.1 Konsekvenser.....	40
4.1.1 Offerdiskursen.....	40
4.1.1.1 Opsamling.....	44
4.1.2 Passivitetsdiskursen.....	44
4.1.2.1 Opsamling.....	46
4.1.3 Selvhjælpsdiskursen.....	47
4.1.3.1 Opsamling.....	49
4.1.4 Den kollektive diskurs	50
4.1.4.1 Opsamling.....	51
4.1.5 Diskurserne på tværs	51
4.1.5.1 Opsamling.....	53
4.2 Metodologiske refleksioner.....	53
4.2.1 Kvalitetsovervejelser.....	54
4.2.2 Til- og fravalg.....	55
4.2.3 Erkendelsesproces	57
4.3 Delkonklusion.....	58
5 ANBEFALINGER	61
5.1 Diskursændring.....	61
5.2 Kollegiale relationer	63
5.3 Aftabuisering.....	64
5.4 Delkonklusion.....	65
6 KONKLUSION.....	67
7 PERSPEKTIVERING.....	70
8 REFERENCELISTE.....	71

Bilagsoversigt

Bilag 1: Mailkorrespondance mellem Annie Høgh og Liza Thomsen

Bilag 2: Analyseeksempler

Bilag 3: Analyseoversigt

Bilag 4: Artikeloversigt

---

1 INDLEDNING

1.1 Introduktion

"Mobning koster samfundet milliarder". Sådan lyder overskriften på en artikel fra Kristelig Dagblad i 2007. Artiklen beskriver, på baggrund af tal fra NFA (Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø), hvordan mobning på arbejdspladsen udgør en signifikant økonomisk byrde for samfundet. Baggrunden herfor er, at der er en lang række udgifter forbundet hermed, eksempelvis sygedagpenge, lægebehandlinger, vikar osv., og at disse vurderes at løbe op i 5-10 milliarder om året. Tallene i artiklen stammer fra en rapport omhandlende danskernes arbejdsmiljø, der blev udgivet i 2005. Siden da er procentdelen af individer, der har oplevet at være blevet udsat for mobning på arbejdspladsen langsomt steget fra 8,3% i 2005 til 11,6% i 2014, hvor den nyeste rapport er opgjort (NFAs Webredaktion, 2006, p. 73 & NFAs Webredaktion, 2005). Ud over de samfundsmæssige konsekvenser har mobning en række eftervirkninger for den enkelte virksomhed. Virksomheder, der er ramt af mobning, oplever eksempelvis nedsat produktivitet og dårligere arbejdsmiljø, hvilket på sigt vil påvirke deres bundlinje (Mikkelsen & Eriksen-Jensen, 2007, p. 247f). Den økonomiske udfordring forstærkes af, at det ikke kun er de parter, der er direkte involveret i konflikten, der bliver påvirket. I en undersøgelse fra 2001 påviser Maarit Vartia, hvordan medarbejdere, der observerer mobning, oplever signifikant mere stress end medarbejdere på arbejdspladser, der ikke oplever mobning (Vartia, 2001, p. 65). I en sammenligning af denne viden med NFA's nyeste rapport fra 2014, hvor 27,4% oplever at have været vidne til mobning, finder jeg det sandsynligt at ovenstående beløb reelt set er langt højere (NFAs Webredaktion, 2006, p.73).

Ud over at mobning på arbejdspladsen har økonomiske konsekvenser, peger forskningen også på mange personlige konsekvenser for de involverede parter. Disse er mere uhåndgribelige men mindst lige så relevante at forholde sig til. Mobning kan skabe en række psykiske reaktioner hos de involverede parter, heriblandt søvnproblemer, humørsvingninger, stress, depression og i yderste konsekvens selvmordstanker (Samnani & Singh, 2012, p. 583). Derudover sker det også, at kroppen på sigt reagerer på de psykiske belastninger med fysiske reaktioner i form af eksempelvis hovedpine, maveproblemer og udslæt (Mikkelsen, 2007a, p. 172).

Mobning på arbejdspladsen skaber således store udfordringer både på det samfundsmæssige, det organisatoriske og det personlige plan, og statistisk set er det en problematik, som mange vil komme i kontakt med i løbet af deres arbejdsliv. Det skaber derfor hos mig en undren om, hvorfor vi som samfund ikke er blevet bedre til at håndtere og forebygge mobning på arbejdspladsen i takt med at udfordringen er vokset.

Der findes en række forskellige institutioner, der arbejder målrettet med mobning og søger at hjælpe med at løse problematikken. En simpel google-søgning på ord som ”mobning” og ”arbejdsplads” giver hurtigt en række hits, hvor forskellige sider er klar med beskrivelser af fx hvad mobning på arbejdspladsen er, hvorfor det opstår og hvordan man bedst håndterer det. Det er alt fra statslige sider, der fremlægger evidensbaserede undersøgelser, som har til formål at oplyse og ruste den enkelte borger med viden, han/hun kan bruge til at beskytte sig selv og andre. Til fagforeningssider, der vejleder deres medlemmer, og konsulenthuse der ønsker at sælge deres services ind til ramte virksomheder (Eksempelvis HK.dk og harbohus.dk). På trods af det store marked, der er inden for håndtering af mobning, er problematikken, statistisk set, stadig mere aktuel i dag end nogensinde før (Samnani & Singh, 2012, p. 582; NFAs Webredaktion, 2006, p. 73 og NFAs Webredaktion, 2005). Dette skaber hos mig en undren om, hvorfor mobning på arbejdspladsen umiddelbart er så svær at komme til livs.

1.2 Problemfelt

Jeg har i ovenstående beskrevet hvorfor emnet omkring mobning på arbejdspladsen er aktuelt og relevant at arbejde med. Derudover har jeg undersøgt den omfattende eksisterende viden på området og fundet, at denne ikke formår at løse problemstillingen. Jeg vil i dette afsnit afgrænse emnet til en konkret problemformulering.

Der er en række forhold, der spiller ind ift. vores muligheder for at håndtere og forebygge mobning på arbejdspladsen. Disse forhold strækker sig fra de konkrete fysiske, organisatoriske og økonomiske forhold i de enkelte virksomheder, til de overordnede diskursive forståelser. Begrebet diskurs omhandler, hvordan ord struktureres i mønstre, og hvordan disse mønstre påvirker vores måde at forstå verdenen på (Jørgensen & Phillips, 1999, p. 9). Der vil senere blive gennemgået, hvil-

---

ken diskursteori der benyttes som forståelsesramme i netop dette speciale (jf. afsnit 2).

I den indledende gennemlæsning af litteratur omkring emnet falder jeg over en uoverensstemmelse, der berører netop det diskursive plan. På hjemmesiden Arbejdsmiljøviden.dk, der drives af Videnscenter for Arbejdsmiljø, beskrives en lang række arbejdsmiljø-temaer, herunder mobning. På siden findes en beskrivelse af mobning, hvor der blandt andet står: *”Der er ingen undersøgelser, som tyder på, at de, der mobber eller mobbes, har særlige personlighedstræk.”* (Videnscenter for Arbejdsmiljø, 2016a). I min gennemlæsning af materialet på hjemmesiden finder jeg ikke baggrunden for ovenstående citat, hvorfor jeg vælger at kontakte personer bag hjemmesiden og forespørger, hvilken undersøgelse de lægger til grund for udtalelsen. Henvendelsen bliver videresendt til Annie Høgh, der er Professor i Psykologi ved Københavns Universitet, der i sin besvarelse forklarer, at mobning er et komplekst problem, der kræver fokus på arbejdsmiljø og ikke personen, for at kunne forebygges. Hun skriver, at sætningen på hjemmesiden evt. skal skrives om, og giver ikke nogen konkret undersøgelse som baggrund for citatet¹ (jf. bilag 1). Arbejdsmiljøviden.dk har således valgt at lave en konkret udtalelse omkring individets rolle i mobbesituationerne uden at kunne henvise til bagvedliggende undersøgelser, der understøtter denne udtalelse. Min undren bliver styrket af, at jeg på samme hjemmeside, under et andet punkt, kan finde følgende citat: *”Ny norsk forskning tyder også på, at personer, som bekymrer sig meget og oplever usikkerhed, uro og grublen har en øget risiko for at blive udsat for mobning.”* (Videnscenter for Arbejdsmiljø, 2016b). En udtalelse der, i modsætning til ovenstående citat, støttes af forskning på området. Morten Nielsen, Jørn Hetland, Stig Matthiesen og Ståle Einarsen finder i en undersøgelse fra 2012 en dualistisk sammenhæng imellem psykologisk angst og mobning på arbejdspladsen. De påviser, at på samme vis som mobning på arbejdspladsen øger sandsynligheden for psykologisk angst, herunder bekymring og depression, så er der større sandsynlighed for, at individer med et højt niveau af psykologisk angst vil blive udsat for mobning. En sammenhæng forfatterne beskriver som en ondsindet cirkel (Nielsen, Hetland, Matthiesen & Einarsen, 2012, pp. 42f).

---

¹ Der er givet tilladelse fra alle parter, til at korrespondancen benyttes i specialet.

Opsummerende præsenterer Arbejdsmiljøviden.dk to modstridende udtalelser om relationen mellem et individs personlighed og vedkommendes risiko for at ende i en mobbesituation. Under forudsætning af at en tendens til øget bekymring, usikkerhed, uro og grublen hos et individ, kan beskrives som vedkommendes personlighedstræk, vil et logisk rationale være, at begge udtalelser ikke kan være sande. Dette kan dog også ses som et udtryk for problemstillingens kompleksitet. Det kan tænkes, at de to udsagn præsenteres fra hvert deres perspektiv på fænomenet, og netop derfor kommer frem til to forskellige 'svar'. Dette skaber dog en problematik, idet begge udsagn præsenteres som sande. Accepterer man tesen om, at begge citater ikke kan være sande, må det nødvendigvis være det sidste citat, der skal accepteres som gyldigt, idet det i sin eksistens modbeviser det første. En vurdering der underbygges af, at der ikke kan frembringes forskning til at understøtte den første udtalelse. Jeg er bevidst om, at denne mangel på referencer kan være et udtryk for, at Høgh trækker på hendes generelle viden inden for området og ikke manglende teori, men selv hvis det er tilfældet, vurderer jeg, at det må være udtryk for en særlig diskurs på området.

Ovennævnte oplevelse gør, at jeg står tilbage med et indtryk af, at forfatterne bag Arbejdsmiljøviden.dk har ønsket at præsentere en bestemt form for viden på hjemmesiden og herigennem konstruerer en bestemt diskurs. En handling der kan have store konsekvenser, idet en diskurs i høj grad er medskabende i forhold til at konstruere, hvad vi som samfund forstår som virkelighed og sandhed, hvilket til gengæld påvirker, hvordan vi handler i forskellige situationer. Min oplevelser er, at de har ønsket at nedtone, hvilken indflydelse det enkelte individ selv kan have på og i en mobbesituation. En tese omkring dette kan være, at forfatterne bag hjemmesiden anvender og reproducerer en diskursiv praksis, hvor individets rolle nedtones og begrænses på baggrund af et ønske om at beskytte personen imod en eventuel skyldspålæggelse. Dette er dog med til at skabe en specifik sandhed, samtidig med at andre ignoreres. Morten Henriksen skildrer i en artikel udfordringerne ved denne tendens til kun at forholde sig til et bestemt perspektiv. Han beskriver, hvordan den eksisterende diskurs omkring mobning på arbejdspladsen i øjeblikket gør: ”*At mobbetemaet tager udgangspunkt i en realistisk lineær og individorienteret logik,*” (Henriksen, 2010, p. 15). En logik, hvor der stilles tre positioner til rådighed for de involverede parter; den mobbede, mobberen og tilskueren. Tre positioner som involverede parter bliver placeret i, hvilket kan være med til at forme deres fortælling om oplevelsen,

---

samtidig med at de begrænser de muligheder, der er ift. intervention. Ved at udfordre denne eksisterende position og søge nye vinkler, beskriver Henriksen, hvordan vi har mulighed for at blive bedre i vores håndtering af mobbesituationerne. Han nævner eksempelvis den systemiske tilgang, hvor tanken er, at vi samskaber den verden, vi lever i. Det vil sige at de involverede parter ikke skal defineres som en bestemt position (mobber eller offer), men som en aktiv medansvarlig ift. den struktur, der bliver skabt (Ibid., p. 16).

Opsummerende ses det, at det kan have store konsekvenser at benytte en specifik diskurs for, hvordan vi anskuer og behandler en bestemt problematik eller en bestemt rolle. Jeg er derfor nysgerrig på om min tese, om at individet konstrueres ud fra en bestemt diskurs, holder stik. Endvidere er jeg optaget af, hvilke konsekvenser dette kan tænkes at have, og hvordan denne viden kan anvendes.

1.2.1 Problemformulering

Ovenstående har jeg argumenteret for, at der indenfor temaet mobning på arbejdspladsen er behov for viden, der kan bidrage til at udvide forståelsen af, hvordan individets rolle konstrueres samt konsekvenserne heraf. Jeg finder det derfor vedkommende at undersøge særligt to ting. 1) Hvordan vi anskuer en af de mest essentielle roller i problematikken, nemlig mobbeofferet. Jeg ønsker i den forbindelse at undersøge, hvordan denne rolle konstrueres diskursivt ud fra et socialkonstruktionistisk perspektiv. 2) Hvilke konsekvenser de omtalt diskurser har for mobbeofferet, samt hvilke anbefalinger der, på baggrund heraf, kan gives til det fremadrettede arbejde med mobning på arbejdspladsen.

Konkret vil jeg i dette speciale foretage en diskursanalyse af en række hjemmesider, der vurderes til at være påvirket af, samt have en indflydelse på, hvordan vi generelt i samfundet anskuer mobbeofferet. Metoden vil blive udfoldet yderligere senere i specialet (jf. afsnit 2). Efterfølgende vil jeg diskutere resultaterne ift. deres implikationer. Slutteligt vil jeg komme med en anbefaling til, hvordan den frembragte viden kan anvendes til at forbedre situationen for personer, der oplever mobning på arbejdspladsen.

Ovenstående overvejelser munder ud i følgende tredelte problemformulering:

Hvordan er den diskursive praksis omkring individets rolle i mobbeproblematikker på arbejdspladsen, hvilke konsekvenser har disse, samt hvilke anbefalinger kan gives på baggrund heraf?

1.3 Ethiske overvejelser

Det at blive mobbet på arbejdspladsen kan være et alvorlig overgreb, der skaber en række negative følelser i individet, herunder desperation og hjælpeløshed (Leymann, 1990, p. 122). De involverede parter er i en meget skrøbelig position og kan påvirkes i en grad, så de oplever, at deres liv aldrig bliver det samme igen (Mikkelsen, 2007b, p. 207). Mobning er således et meget følsomt emne, hvorfor jeg er bevidst om, at det kræver en række overvejelser for at sikre, at jeg arbejder med det på en etisk forsvarlig måde.

I arbejdet med etiske spørgsmål, er det typisk at anskue disse ud fra en opdeling i *mikro- og makroetik*. Mikroetik omhandler et fokus på de individer, der er en umiddelbar del af forskningen. Herimod omhandler makroetik et fokus på de mere generelle samfundsmæssige forhold, herunder, hvilke magtstrukturer der understøttes. (Brinkmann, 2010, p. 439f). Da jeg i dette speciale ikke søger at arbejde direkte med individer, men derimod samfundsmæssige diskurser, er det særlig relevant at overveje de makroetiske forhold.

I et makroetisk perspektiv kan en bekymring være, at jeg ved at undersøge en eksisterende diskurs, kan medvirke til at ændre denne. Det kan tænkes, at jeg, ved at undersøge en tese omkring manglende fokus på individets rolle i mobbesituationer, skaber et nyt fokus, hvor individet tildeles en mere central rolle. Dette er i sig selv ikke et etisk dilemma, men det bliver en problemstilling, såfremt dette fokus bliver anskuet som en skyldspålæggelse. Jeg har en formodning om, at det af nogle vil kunne opfattes krænkende at sætte spørgsmålstejn ved, hvordan individet selv spiller en rolle i mobbesituationerne, da det kan opleves som om, jeg søger at placere skyld hos individet for den situation, vedkommende befinder sig i. Her er det vigtigt for mig at understrege, at formålet med dette speciale på ingen måde er at placere skyld. Formålet er derimod at blive klogere på, hvordan vi snakker om individet i

---

mobbesituationerne for derigennem at skabe viden, der kan gøre os psykologer bedre til at håndtere tilstanden og hjælpe de involverede parter.

Jeg er bevidst om, at det kan være svært at snakke om ansvar, uden at det på samme tid bliver tolket som skyld, da disse to begreber er så tæt forbundet. Jeg mener dog, at der vil være en række fordele, såfremt vi formår at skille disse ad. Ved at kunne snakke om individets rolle og herigennem medansvar, uden at fokusere på skyld, åbner vi op for en række alternative handlemuligheder som eller ikke ville være i spil, og skaber derved et nyt, og i min optik, mere effektivt rum for behandling og forebyggelse. For at håndtere denne balance etisk korrekt, vil der i begrebsafklaringen blive lavet en beskrivelse af netop ansvar og skyld, og hvordan disse benyttes i indeværende speciale (afsnit 1.4.2).

Ovenstående dilemma kan desuden diskuteres ud fra teorierne omkring *rettigheds- og omsorgsetik*. Rettigheds- og omsorgsetik er to forskellige etiske modeller, der tager udgangspunkt i to forskellige etiske grundsyn. I et rettighedsetisk perspektiv (Ethics of justice) anskues mennesket som et autonomt individ, der har krav på en uafhængig og upartisk viden. Fokus er her på formelle regler og en samfundsmæssig ret til viden. Omsorgsetik (Ethics of care) prioriterer derimod omsorg for individet igennem et fokus på relationen med individet og dets narrativ. Etiske spørgsmål bliver her gjort til individuelle moralske problematikker frem for konkrete retningslinjer (Edwards & Mauthner, 2002, p. 23). Specialets etiske problemstilling kan i dette perspektiv ses som en opvejning imellem rettighedsetikken og omsorgsetikken. Med udgangspunkt i rettighedsetikkens fokus på individet som autonomt og med et krav på upartisk viden, kan der argumenteres for, at den viden, der evt. vil blive frembragt igennem specialets undersøgelser, har sin relevans og er etisk forsvarlig af den simple grund, at det bidrager til den eksisterende viden på området. Samfundet har i denne optik en grundlæggende ret til den frembragte viden. Omsorgsetikkens fokus vil derimod være på at beskytte det enkelte individ, og herigennem ses det som etisk ukorrekt at arbejde med viden der, taget ud af en kontekst, kan give indtryk af, at individet bære et personligt ansvar og herigennem skyld, i forhold til at blive udsat for mobning.

I dette speciale vil jeg dog argumentere for, at de to former for etik underbygger hinanden. Gennem et ønske om at opnå større viden omkring, hvordan vi snakker om individet, vil jeg beskytte netop den enkelte person imod misforståelser

---

og rygter. Margrethe Moore underbygger denne tanke ved at beskrive, at rettigheds- og omsorgsetik ikke nødvendigvis er modsigende, men at rettighedsetik forudsætter omsorgsetik, og modellerne derved er i et reciprokt forhold med hinanden (Moore, 1999, p. 3). Begrundelsen herfor er, at omsorg for det enkelte individ i høj grad er en integreret del af et retfærdigt samfund, og såfremt det etiske fokus er på samfundsmæssig retfærdighed, vil omsorgen for individet være indbundet heri (Ibid., p. 14f).

1.4 Begrebspræcisering

I dette afsnit vil jeg beskrive fænomenet *mobning på arbejdspladsen* yderligere, samt præcisere hvordan begreberne *skyld* og *ansvar* forstås og anvendes i dette speciale.

1.4.1 Mobning på arbejdspladsen

Ordet mobning stammer fra det engelske ord *mob*, som bliver brugt til at beskrive aggressiv flokadfærd blandt dyr og senere mennesker. Det blev oprindeligt lånt og omskrevet til *mobbing* for at beskrive situationer, hvor et barn bliver udset som offer af en gruppe jævnaldrende (Lorenz, 1996, p. 19, 66f). Senere er brugen af ordet blevet udvidet til ikke kun at omhandle gruppeadfærd, men også at omhandle når enkelte børn udsætter andre for personfølgelse (Einarsen, Hoel, Zapf & Cooper, 2003, p. 4f). Da Heinz Leymann i 80'erne begynder at undersøge det, han kalder ”systematic stigmatizing (Leymann, 1990, p. 119)” af ansatte på arbejdspladsen, vælger han at anvende samme begreb, som tidligere har været anvendt omkring børn i skolen, til at beskrive voksenkonflikter.

Ordet *mobbing*, eller mobning på dansk, har således sin oprindelse i dyreriget. I dag definerer en række forskere mobning på arbejdspladsen således:

Bullying at work means harassing, offending, socially excluding someone or negatively affecting someone's work tasks. In order for the label bullying (or mobbing) to be applied to a particular activity, interaction or process it has to occur repeatedly and regularly (e.g. weekly) and over a period of time (e.g. about six months). Bullying is an escalating process in the course of which the person confronted ends up in an inferior position and becomes the target of systematic negative social acts. A conflict cannot be called bullying if the incident is an isolated event or if two parties of ap-

---

proximately equal "strength" are in conflict. (Einarsen, Hoel, Zapf & Cooper, 2003, p. 15).

For at en konflikt kan kategoriseres som mobning, skal det altså foregå over tid og imellem parter med et ulige magtforhold. Det danske arbejdstilsyn udvider denne definition yderligere ved at beskrive, at der først er tale om mobning, når modtageren oplever de krænkende handlinger som sårende eller nedværdigende. De beskriver yderligere, at et ulige magtforhold skal forstås således, at en person ikke formår at forsvare sig effektivt imod de krænkende handlinger, det bliver udsat for (Arbejdstilsynet, 2016).

I 2012 udgav Al-Karim Samnani og Parbudyal Singh et review, hvori de samler forskning omkring mobning på arbejdspladsen fra de sidste 20 år. De dokumenterer her, hvordan der kan findes både forløbere for og konsekvenser af mobning på det individuelle, det gruppemæssige, det organisatoriske og det samfundsmæssige plan (Samnani & Singh, 2012, p. 581). Ift. den mobbede beskriver de, at der er blandede fund ift., om det er en bestemt personlighedstype, der bliver udsat for mobning. Dog er der undersøgelser, der viser, at træk, som eksempelvis neuroticisme, ekstroversion og lav emotionel stabilitet, kan have en indflydelse. På området omkring mobberen fandt de, at der generelt er mangel på viden, men at det at være offer ofte korrelerer med det at være udøver (Ibid., pp. 583f).

Konsekvenserne af mobning varierer afhængigt af den enkelte persons ressourcer samt graden af mobningen. Det starter typisk med en oplevelse af nervøsitet og anspændthed, og ændrer sig løbende til blandt andet stressreaktioner, søvnforstyrrelser, manglende selvtillid, følelsesmæssig tilbagetrækning og en følelse af værdiløshed. Mobning er desuden blevet sat i forbindelse med depression og Post Traumatisk Stress Syndrom (PTSD). Udover de psykiske reaktioner kan kroppen også reagere, hvilket blandt andet ses ved hovedpine, muskelsmerter, maveproblemer og udslæt (Mikkelsen, 2007a, pp. 172ff).

1.4.2 Skyld og ansvar

Begreberne skyld og ansvar ligger tæt op af hinanden og kan være svære at adskille. Eksempelvis definerer Politikens Nudanske Ordbog begreberne med udgangspunkt

---

i hinanden. Skyld defineres som: ”et ansvar som en person må påtage sig for en fejl-
agtig el. kriminel handling”, og ansvar som: ”forpligtelse til at tage sig af nogen el.
noget og tage skylden hvis noget går galt”. Det er altså i de små nuancer, forskellen
skal findes, og disse bliver en smule tydeligere i definitionerne i Den Danske Ord-
bog. Her defineres skyld som: ”ansvar som en person, en genstand eller et forhold
bærer ved at være årsag, grund eller anledning til at noget er gået galt, har udviklet
sig uheldigt, kan kritiseres, el.lign.” og ansvar således: ”juridisk eller moralsk for-
pligtelse til at stå til regnskab, garantere eller sørge for noget eller nogen”. Hvor
skyld typisk er forbundet med negative handlinger og det at have handlet forkert, så
kan ansvar også være et udtryk for, at man drager omsorg eller står til regnskab for
andre.

Nuancerne ses også ved oversættelse til engelsk. Her ses det, at begge
ord kan oversættes til begreberne *responsibility* (forpligtigelse) og *blame* (bebrejdelse),
men at kun skyld også kan oversættes til *guilt* (skyldfølelse) og *fault* (fejl). Skyld
hænger altså sammen med fænomener som skyldfølelse og fejl på en måde, som an-
svar ikke gør. Disse grader af forskelle er ikke noget, som vi nødvendigvis tænker
over eller overhovedet benytter i vores hverdagsprog. Men jeg har i dette speciale
valgt at trække grænserne op og fokusere på, hvor begreberne adskiller sig fra hinan-
den, da jeg vurderer, at en sådan skelnen vil kunne bidrage positivt til specialets for-
mål.

I dette speciale vil jeg, når begrebet skyld anvendes, henvise til den skyldfulde ople-
velse af at have gjort noget negativt eller forkert, altså oplevelsen af at få tildelt og
skulle bære byrden af at være årsag til, at noget er gået galt. Når begrebet ansvar bli-
ver anvendt, vil jeg derimod henvise til den mere bemyndiggørende oplevelse af at
have været medskabende i en proces og derfor også have mulighed for, og evnen til,
at ændre den igen.

1.5 Afgrænsning

Mobning er en problematik, som ikke kun begrænser sig til skolegården, men som
opstår mange forskellige steder, i mange forskellige former, med mange forskellige
baggrunde og i et bredt aldersspektrum. Det er derfor nødvendigt at afgrænse hvilke
af disse, der er relevante at inddrage i netop dette speciale.

Specialets formål er at undersøge, hvordan individet bliver behandlet i den eksisterende diskurs omkring mobning på arbejdspladsen. Herigennem forstås det, at det kun omhandler problematikker på arbejdspladsen og ikke i fritiden, samt at det er målrettet voksne. Desuden er temaer omkring køn, seksualitet, race og faglighed fra-valgt. Disse beslutninger har jeg truffet ud fra et ønske om at arbejde med en problematik, hvor baggrunden er så uspecifik som muligt.

1.6 Læsevejledning

Følgende afsnit vil indeholde en kort gennemgang af specialet, med det formål at give læseren et struktureret overblik.

Specialets første del, som læseren nu har været igennem, er en indledning, hvor specialets emne er blevet præsenteret med et fokus på motivationen bag emnevalget samt dets samfundsmæssige relevans. Denne introduktion mundede ud i specialets problemformulering. Herefter bliver de etiske overvejelser fremlagt, der bliver foretaget en begrebspræcisering af udvalgte begreber samt foretaget en afgrænsning af emnet. Slutteligt indeholder specialets indledning denne læsevejledning.

Indledningen efterfølges af en gennemgang af de metodologiske overvejelser, der er gjort i forbindelse med udarbejdelsen af projektet. Her bliver specialets videnskabsteoretiske grundlag præsenteret, efterfulgt af den udvalgte teori, analysemetode samt en gennemgang af de overvejelser, der er gjort i forhold til inklusion og eksklusion af analysemateriale. Efterfølgende indeholder afsnittet en gennemgang af, hvordan metoden konkret er blevet anvendt, for at give læseren et indblik i de beslutninger jeg løbende har truffet. Slutteligt indeholder metodeafsnittet en beskrivelse af, hvilke kvalitetsmæssige overvejelser der er gjort.

Det tredje afsnit er specialets diskursanalyse. Denne er opdelt i yderligere tre afsnit, således at de diskursive forhold analyseres på tre forskellige niveauer, nemlig det individuelle niveau, det sociale niveau og den sociale praksis. De forskellige afsnit arbejder med en række temaer, der er fremkommet under analysen, og præsenterer løbende de forskellige diskurser, der vurderes at være i spil.

Specialets fjerde afsnit indeholder en diskussion af de netop fremkomne diskurser. Diskussionen er todelt, hvor den første del omhandler diskursernes kon-

---

sekvenser for individet, og den anden omhandler en refleksion over metodeanvendelsen.

I specialets femte afsnit præsenterer jeg en række anbefalinger til at forbedre individets situation. Disse er udarbejdet på baggrund af den førnævnte analyse og diskussion.

Afslutningsvis indeholder specialet en konklusion, hvor problemformuleringen besvares, og de væsentligste pointer opsummeres. Herefter følger en kort perspektivering.

---

2 METODOLOGISKE OVERVEJELSER

Følgende afsnit indeholder en gennemgang af de metodologiske valg, der er truffet igennem specialet samt overvejelserne i forbindelse hermed. Der er desuden en beskrivelse af, hvordan disse valg praktisk anvendes i analysearbejdet, samt hvilke kvalitetsmæssige overvejelser der er blevet gjort.

2.1 Videnskabsteori

Som det tidligere er nævnt, udformes dette speciale på et socialkonstruktionistisk videnskabsteoretisk grundlag. Socialkonstruktionismen er en paraplybetegnelse, der dækker over en række forskellige tilgange og kan derfor ikke nedfældes i en enkelt definition. Ifølge Vivien Burr er der dog en række betingelser, der skal overholdes for, at en retning kan beskrives som værende socialkonstruktionistisk (Burr, 1995, p. 2). Disse betingelser beskriver hun som; 1) En kritisk tilgang til viden der tages for given. 2) En accept af at vores forståelse af verdenen altid vil være både historisk og kulturelt indlejret. 3) En accept af at viden altid skabes igennem sociale processer, og at sproget har en særlig relevant plads i denne proces. 4) En accept af at viden kan være medvirkende til også at ændre social handlen, ved at gøre nogle typer handling mere acceptable end andre (Ibid., pp. 3f). Derudover er et vigtigt element i den socialkonstruktionistiske tankegang, at verden anskues ud fra et anti-essentialistisk og anti-realistisk perspektiv. Det vil sige, at intet i verden er givet på forhånd gennem en medfødt essens, samt at der ikke findes objektive sandheder (Ibid., pp. 3f). Socialkonstruktionismen trækker tråde tilbage til sociologien, hvor George Mead, med sin teori omkring symbolsk interaktionisme, beskriver hvordan identitet er et produkt af social interaktion frem for en statisk og essentialistisk størrelse. I den psykologiske tradition bliver socialkonstruktionismen typisk knyttet til Kenneth Gergen, der beskriver, hvordan viden er historisk og kulturelt betinget. Al viden er derved i konstant forandring (Ibid., pp. 9ff).

Jeg vurderer at et socialkonstruktionistisk perspektiv er særlig relevant i nærværende speciale, da ønsket om at finde et alternativt perspektiv på en eksisterende situation netop bygger på præmissen om, at der ikke findes en enkelt sandhed, men mange. Som beskrevet i indledningen er mit fokus i dette speciale netop at un-

---

dersøge, hvilke sandheder der diskursivt skabes igennem sproget, hvordan disse konstruerer sig i forhold til hinanden, samt hvordan dette påvirker vores rum for handling.

2.2 Diskursanalyse

Begrebet diskurs dækker over den teori, at vores sprog er struktureret i mønstre, og at disse er med til at påvirke vores sociale verden (Jørgensen & Phillips, 1999, p.9). Diskurser er således måden hvorpå vi gennem sproget bestemmer, hvilke udsagn der accepteres som meningsfulde og som skaber betydning, samt hvilke der udelukkes (Phillips, 2010, pp. 265). Diskurs dækker både over det konkrete sprogbrug, men også over interaktionen imellem de parter, der er involverede i kommunikationen (eksempelvis den talende og den lyttende part eller afsenderen og modtageren). Herunder dækker det også over processen, hvorved tale eller skrift produceres og fortolkes (Fairclough, 1992, p. 3). Diskursanalyse er således et videnskabeligt arbejde med at analysere udvalgt materiale for at finde frem til de førnævnte mønstre. Der findes ikke en bestemt tilgang med tilhørende teknikker, men derimod en bred vifte af tilgange, der har hver deres underliggende forståelse af, hvad diskurs mere konkret er. Retningerne adskiller sig fra hinanden på en række punkter. De adskiller sig eksempelvis i deres filosofiske grundlag og i deres forståelse af, om diskurs er produceret af eller reproducerende for den sociale praksis. Ligeledes adskiller de sig i forhold til, hvilket empirisk niveau der er i fokus (Jørgensen & Phillips, 1999, pp. 15ff). Det er dog vigtigt ikke at anskue disse forskelle kategorisk men derimod som et gradspørgsmål.

Fælles for retningerne er, at de accepterer de: *"filosofiske (ontologiske og epistemologiske) præmisser angående sprogets rolle i den sociale konstruktion af verden"* (Ibid., p. 12). I dette speciale har jeg valgt at benytte den kritiske diskurspsykologi som tilgang. Jeg har taget udgangspunkt i teorien af Norman Fairclough, som jeg vil gennemgå i nedenstående.

2.2.1 Kritisk Diskursanalyse

Den kritiske diskurspsykologi har rødder i den socialkonstruktionistiske tankegang, der tager udgangspunkt i, at der ikke findes sandheder, men at viden skabes i det sociale samspil. Individuer er i dette perspektiv altid historisk og kulturelt indlejret i

---

verdenen, og vores person er et resultat af social handlen (Jørgensen & Phillips, 1999, pp. 13f). Teorierne under denne betegnelse søger at undersøge relationen mellem diskurser og de sociale, historiske og kulturelle forhold, samt, med kritiske briller, at være med til at udforske hvordan disse relationer påvirker samt påvirkes af samfundets magtstrukturer (Ibid., pp. 11; 72). Ligesom der findes forskellige former for diskursteori, er der også forskellige tilgange under den kritiske diskurspsykologi, der hver især har individuelle tilgange til analysemetoder osv. Ud af disse har jeg valgt at tage udgangspunkt i Normans Faircloughs kritiske diskursanalyse i nærværende speciale. Baggrunden herfor vil blive præsenteret senere i dette afsnit.

I den kritiske diskurspsykologi anvender Fairclough en række nøglebegreber til at beskrive de forskellige niveauer, der arbejdes med. Af disse begreber er *diskursordenen* det mest overordnede, og denne beskrives således: "*diskursordenen* ("order of discourse") – *summen af de diskurstyper, som bruges inden for en social institution eller et socialt domæne. Diskurstyper består af diskurser og genrer.*" (Fairclough ifølge Jørgens og Phillips, 1999, p. 80). Genrer beskrives endvidere som en særlig udtryksform, der anvendes inden for en bestemt social praksis (Jørgensen & Phillips, 1999, p. 80).

Faircloughs kritiske diskurspsykologi adskiller sig fra andre former for diskursteori på særligt to områder. Det første område omhandler, at diskurs, af Fairclough, anskues som både konstituerende for, men også konstitueret af den sociale praksis, den er indlejret i. Herved forstås også, at der skelnes mellem diskursiv og ikke-diskursiv praksis. Der findes således strukturer i samfundet, der ikke i sig selv er diskursive, men som kan påvirkes og ændres igennem de diskursive praksisser (Fairclough, 1992, p. 65). Det andet område omhandler det empiriske niveau. Den kritiske diskursanalyse søger at arbejde i et tværfagligt perspektiv, således der både arbejdes empirisk på det konkrete lingvistiske niveau, men at dette også bliver kombineret med de sociale processer (Jørgensen & Phillips, 1999, p. 75). Det at arbejde på forskellige niveauer kan ifølge Alvesson og Karremann være problematisk, idet man tilgår analysen med forskellige udgangspunkter. Ifølge dem arbejder undersøgelsen af det konkrete materiale med en forståelse af fænomenet som værende nyligt og lokalt opstået, hvorimod arbejdet med de sociale processer tager det undersøgte fænomen for givet (Alvesson & Karremann, 2000, p. 1134). Dette helhedsfokus er dog ifølge Fairclough nødvendigt, da man for at kunne foretage analyse af hele den

---

diskursive praksis netop er nødt til at analysere både på et mikro- og et makroplan. Materialet (mikroplan) er ufuldstændigt, hvis ikke forskeren også inddrager modtagerens ressourcer og evner til at fortolke materialet (makroplan) (Fairclough, 1992, pp. 85f). Denne opdeling illustreres desuden i Faircloughs tredimensionelle analysemodel. I denne model opdeles en diskursanalyse i tre niveauer; tekst, diskursiv praksis og social praksis. Tekst er det mest grundlæggende niveau og er en del af den diskursive praksis, som til gengæld er en del af den sociale praksis (Jørgensen & Phillips, 1999, pp. 80f). På tekstniveauet analyseres der på de konkrete lingvistiske, grammatiske og sproglige forhold. Den diskursive praksis undersøger derimod, hvilke diskurser og genrer der benyttes i teksten, samt hvordan afsender og modtager anvender disse i deres produktion eller konsumtion heraf. Den sociale praksis benyttes til at forstå, hvordan de to førnævnte niveauer kontekstualiseres i forhold til den brede sociale forståelse samt de ikke-diskursive elementer i samfundet (Fairclough, 1992, pp. 232ff; Jørgensen & Phillips, 1999, pp. 81;98). I hvilken rækkefølge de tre niveauer skal analyseres, og hvordan de hver især skal vægtes afhænger af det enkelte projekt og er ikke på forhånd givet. Det er i vurderingen af det enkelte indhold, at disse beslutninger bør træffes (Fairclough, 1992, p. 231). I nærværende speciale vil jeg inkorporere alle tre niveauer, dog ikke i den klassiske analytiske opstilling. Hvordan jeg vil behandle niveauerne vil blive præsenteres senere i afsnit 2.4.

Faircloughs kritiske diskursanalyse er valgt som analysemetode til dette speciale, da teorien er særlig udviklet i forhold til metodik, og jeg har vurderet, at tilgangen stemmer bedst overens med specialets formål. Formålet er, som tidligere beskrevet, at undersøge den diskursive praksis omkring individets rolle i mobbesituationer. Da mobning, som nævnt i indledningen, er et problem med en lang række sociale konsekvenser, er det vurderet relevant at benytte en teori, der netop fokuserer på den dialektiske interaktion imellem det diskursive og den sociale praksis. Ved at benytte Faircloughs teori er hensigten at undersøge det konkrete lingvistiske niveau i det empiriske materiale for herefter at analysere det i et større samfundsmæssigt perspektiv. Med 'samfundsmæssigt' menes der det danske arbejdende samfund. Hvilket empirisk materiale, jeg har valgt at inddrage, vil blive udfoldet yderligere i afsnittet omhandlende inklusions- og eksklusionskriterier.

2.2.2 Værktøjer

Fairclough arbejder med en række forskellige analyseredskaber og begreber. Af disse har jeg udvalgt dem, som jeg vurderer, bedst kan bidrage til specialets fokus. Disse vil blive præsenteret i nedenstående med en beskrivelse af, hvorfor netop dette redskab eller begreb er udvalgt. Jeg vil senere i specialet gennemgå processen for udvælgelsen (jf. afsnit 2.4).

2.2.2.1 Grammatik

Grammatik spiller en vigtig rolle ved anvendelse af diskursanalyse, idet det giver mulighed for at lave en dybdegående analysen af tekstens detaljer, samt de valg der løbende er blevet foretaget i produktionen heraf. I nærværende speciale vil jeg fokusere særligt på ordvalg og ordmening. Med ordvalg henvises der til, hvilke type ord der er udvalgt, samt hvilken ordklasse disse ord tilhører. Jeg vurderer, at forskellen på, om der benyttes verber eller substantiver, har en indflydelse på tekstens udtryk og derfor også den diskurs, der skabes. Ordmening er et af Faircloughs begreber og henviser til, at ord sjældent har en en-til-en betydning, men at ord har et større meningspotentiale. Det samme ord kan, afhængigt af hvilken kontekst det indgår i, have forskellige betydninger. På samme måde kan den samme ting beskrives på flere forskellige måder (Fairclough, 1992, p. 185). De ord, der benyttes i de analyserede tekster, er således mere end blot ord. De er udtryk for meninger og vurderinger om individets rolle.

2.2.2.2 Transitivitet

Transitivitet benyttes til at beskrive, hvordan objekter forbindes med en proces. Ved at kigge på transitiviteten i en tekst, undersøges det, om agenten præsenteres som handlende, modtagende, aktiv, passiv, eller om agenten helt udelades for at flytte handlingen i baggrunden (Fairclough, 1992, pp. 177f). Denne viden er relevant i forhold til at forstå de ideologiske konsekvenser, der er ved at benytte forskellige formuleringstyper (Jørgensen & Phillips, 1999, p. 95). I dette speciale anvendes transitivitet som analysebegreb for at undersøge forholdet imellem de forskellige parter i en mobbesituation. Herunder at analysere hvordan de bliver iscenesat som henholdsvis aktive eller passive i forskellige beskrivelser.

2.2.2.3 Modalitet

Modalitet omhandler graden af tilknytning (affinitet) en afsender har til en given udtalelse (Fairclough, 1992, p. 158). Hvor sætningen ”jorden er rund” udtrykker høj affinitet, så har afsenderen markant mindre tilknytning til sætningen ”jeg tror måske, at jorden er rund”. Modalitet kan desuden give indblik i de relationer, der er i spil i en samtale, som eksempelvis i sætningen ”han er sød, er han ikke?”. Her ses høj affinitet samtidig med en interesse og en invitation til modtageren om at deltage i holdningen (Ibid., pp. 159f). Ved at have fokus på modaliteten i specialets analysemateriale er min intention at opnå indblik i det forhold, der skabes mellem afsender, læser og de forskellige roller, der præsenteres i teksten. Derunder vil jeg kunne få en bedre forståelse af de magtforhold, der er i spil, og hvordan de bliver præsenteret.

2.2.2.4 Interdiskursivitet og intertekstualitet

Inden for diskursanalyse er der ikke kun interessere for, hvordan tekster og diskurser produceres og reproduceres, men også hvordan det interne forhold imellem disse påvirker processen. Til dette anvender Fairclough særligt to begreber: *interdiskursivitet* og *intertekstualitet*. Interdiskursivitet omhandler en undersøgelse af, hvilke diskurser der er i samfundet samt relationen imellem disse. Det vil sige, at der er et fokus på, hvordan forskellige diskurser interagerer med hinanden. Det ses som et udtryk for forandring i samfundet, hvis diskurser interagerer på en innovativ måde, hvorimod en konventionel sammenhæng vil tyde på en fastholdelse af den eksisterende sociale orden (Fairclough, 1992, p. 232; Jørgensen & Phillips, 1999, p. 84). Hvor interdiskursivitet omhandler forholdet mellem diskurser, så vedrører intertekstualitet forholdet mellem tekster. Det bygger på en antagelse om, at man aldrig genererer 100% nyt materiale, da man altid vil trække på eksisterende viden i form af ord, formuleringer osv. (Jørgensen & Phillips, 1999, p. 84). Når intertekstualiteten undersøges, vurderes det blandet andet, hvordan tekster placerer sig i forhold til hinanden i *den intertekstuelle kæde*. En intertekstuel kæde er en række af tekster, der bindes sammen, idet de genanvender materiale fra hinanden. Her er det særligt relevant at være opmærksom på, hvordan diskurser placeres i denne tekstrække, hvordan tekstmaterialet løbende ændrer sig, samt hvordan det både trækker på og adskiller sig fra den foregående. Manifest intertekstualitet omhandler i højere grad, hvordan forskellige tek-

---

ster trækker på hinanden, og hvor åbenlyst dette foregår. Er der tale om en direkte reference eller er det mere implicit i formuleringerne (Fairclough, 1992, p. 232f).

Jeg bruger ovenstående begreber til at fokusere på forholdet mellem diskurser og tekster. Jeg vurderer, at begreberne kan anvendes til at opnå viden omkring, hvordan individet rolle situeres i en større kontekst.

2.3 Inklusions- og eksklusionskriterier

Der er ifølge Fairclough en række overvejelser, der er relevante at gøre sig, når der skal tages beslutninger om, hvilket materiale der skal inddrages i en diskursanalyse. Herunder nævner han, at materialet indledningsvis skal udvælges med relevans for problemformuleringen. Derudover skal det udvælges på baggrund af en viden omkring hele det sociale domæne, der ønskes undersøgt samt muligheden for adgang hertil. Slutteligt er det inden for diskursanalyse særligt relevant at forholde sig til tidsaspektet, da en diskurs, som tidligere beskrevet, er i konstant forandring (Fairclough, 1992, pp. 226f). Problemformuleringen i dette speciale omhandler, hvordan den diskursive praksis omkring individers rolle i mobning på arbejdspladsen er, hvilke konsekvenser dette har for individet, samt hvordan denne viden kan anvendes i forhold til at forbedre problematikken. For at kunne svare på denne problemformulering har jeg valgt at inddrage en række hjemmesider som materiale til analysen.

Valget er faldet på hjemmesider, da vi i højere og højere grad er blevet behandlere i vores eget liv og flittigt søger let tilgængelig viden. Internettet er i den forbindelse blevet en af vores primære kilder til viden og er herigennem med til at påvirke vores adfærd. Ugeskrift for læger fandt i en undersøgelse fra 2007, hvordan 60% af danskerne bruger internettet til sundhedsformål (Voss & Ravn, 2007, p. 5). De fandt desuden, at 3% af danskerne, på baggrund af viden fra internettet, vælger at ændre deres medicinindtag uden at snakke med egen læge (Ibid., p. 5). Internettet kan således formodes at være medskabende for den eksisterende sundhedsdiskurs, og jeg finder det derfor relevant at inddrage som materiale i specialet. Jeg vil desuden argumentere for, at internettet også er relevant på området omkring mobning på arbejdspladsen. Begrundelsen herfor er, at mobning også vedrører en sundhedsproblematik, blot på det mentale frem for somatiske niveau, og at ligesom mange andre sundheds-

---

problematikker er det typisk en privat og tabubelagt oplevelse. Det antages derfor, at de fleste vil foretrække en vidensportal, som giver dem mulighed for indhente viden, når det passer dem, og hvor de kan være anonyme. Internettet opfylder netop disse behov.

Af de forskellige hjemmesider, der omhandler mobning på arbejdspladsen, er valget faldet på de følgende: Arbejdsmiljøviden.dk, HK.dk, Harbohus.dk og Lederweb.dk. Disse sider er blevet inkluderet, da de alle søger at fremlægge faglig viden omkring mobning og ikke behandler emnet ud fra et personligt perspektiv, som eksempelvis en blog eller en populærjournalistisk hjemmeside kan tænkes at ville. De formidler desuden mobning på et ikke-fagspecifikt grundlag. Alle hjemmesiderne tager udgangspunkt i beskrivelsen af mobning fra arbejdsmiljøviden.dk. Hjemmesiderne er på den måde ensrettede i forhold til deres udgangspunkt, men repræsenterer fire forskellige vinkler i form af den forskningsmæssige-, den fagforeningsmæssige-, den konsultative- og den ledelsesmæssige vinkel. Det, at siderne repræsenterer fire forskellige vinkler, vil have den effekt, at de vil tilgå fænomenet mobning på arbejdspladsen på forskellige måder. I specialets analyse vil denne forskel dog kun blive inddraget overfladisk. Jeg har truffet dette valg, da formålet med specialet er at få indsigt i den diskursive behandling af individets rolle i materialet som helhed og ikke i de enkelte tekster. På den baggrund vurderer jeg, at de individuelle forskelle teksterne imellem er irrelevante for dette speciale, og de vil således kun blive inddraget såfremt de bidrager positivt til specialets formål.

På en af hjemmesiderne er tekstmaterialet suppleret af en række videoer, hvor forskerne bag indholdet svarer på forskellige spørgsmål angående mobning på arbejdspladsen. Disse videoer er fravalgt og bliver ikke inkorporeret i analysen. Denne beslutning er truffet, da det er vurderet, at det at skulle inddrage og analysere videoer som medie vil kræve et teoretisk bagland, der ligger udenfor rammerne af indeværende speciale. Derudover er den viden, der præsenteres i videoerne identisk med den viden, der præsenteres i tekstmaterialet, med få undtagelser, og jeg vurderer derfor ikke at fravalget vil have store konsekvenser for den frembragte viden.

Alle hjemmesiderne bliver løbende opdateret, og artikler eller beskrivelser der er over 10 år gamle er fravalgt, hvilket er med til at sikre en nutidig relevans. På alle si-

---

derne har jeg desuden kun udvalgt de artikler, der specifikt behandler temaet mobning på arbejdspladsen.

2.4 Metodeanvendelse

Hvor ovenstående afsnit beskriver de konkrete metoder og materiale udvalgt til indværende speciale, så vil dette afsnit omhandle den praktiske anvendelse af disse. Hvert skridt i diskursanalysen vil blive beskrevet, herunder de beslutninger jeg har truffet undervejs omkring til- og fravalg samt ændringer. Den kritiske diskursanalyse er, som nævnt ovenfor, ikke en fast opskrift, der kan følges fra A til Z, men derimod en paraply af begreber og metoder, som kan anvendes på forskellige måder afhængigt af deres relevans for den enkelte problemstilling. Når man arbejder med diskursanalyse er det derfor særlig relevant at forholde sig kritisk og transparent til, hvordan denne beslutningsproces foregår. En udfordring som nærværende afsnit søger at imødekomme.

Indledningsvis i analysen gennemlæste jeg det udvalgte materiale med fokus på den overordnede problemformulering samt Faircloughs kritiske diskursteori. Jeg gentog gennemlæsningen af flere omgange, og noterede, løbende og ustruktureret, stikord ned. Dette resulterede i stikord som eksempelvis: tillægsord, magtforhold, aktiv vs. passiv, bydeform, ental vs. flertal mm. Herefter sorterede jeg stikordene efter temaer og sammenholdt disse med de forskellige analytiske greb, der arbejdes med indenfor diskursanalysen. På den måde udvalgte jeg en række analyseredskaber, som jeg vurderede ville give størst værdi i forhold til at besvare specialets problemformulering. Det drejede sig om: beskrivelse (herunder etos), transitivitet og modalitet. Herefter gennemlæste jeg tekstmaterialet igen, denne gang med udgangspunkt i de udvalgte analyseredskaber i et forsøg på at analysere materialet løbende. Denne tilgang fravalgte jeg dog efter kort tid, da en generel analyse blev for bred og uspecifik i forhold til specialets formål.

Specialet omhandler, som tidligere beskrevet, et ønske om at skabe indsigt i hvordan individets rolle i mobbesituationer diskursivt bliver behandlet. For at opnå denne viden, vurderede jeg det relevant at fokusere analysen på de forskellige roller, der er i spil i materialet. Dette gjorde jeg rent praktisk ved at gennemgå tekstmaterialet og overstrege alle sætninger, der vedrørte en konkret rolle. Efterfølgende

---

blev alle overstregningerne sorteret ud i fire udvalgte roller, ved at sætte en farvet post-it hver gang en rolle blev nævnt (grøn for kollega/medarbejder, gul for leder, blå for mobber og rød for offer). Eksempler herpå er vedlagt i bilag (jf. bilag 2). Herefter søgte jeg igen at anvende de udvalgte analyseredskaber, men denne gang kun på de udvalgte roller. Helt konkret gennemlæste jeg hver tekst en gang for hvert analyseværktøj, for på den måde at kunne have et enkelt fokuspunkt. Noterne hertil skrev jeg ned i et separat dokument, hvor jeg løbende sorterede disse ud i de fire udvalgte roller (jf. bilag 3). I den forbindelse blev det klart, at materialet, der var blevet udvalgt fra Harboehus.dk, stort set ikke bidrog med viden omkring de enkelte roller, og teksten blev derfor ekskluderet fra analysen.

Ovenstående gav mig et godt grundlag at starte analysen på, men da jeg påbegyndte at strukturere den indsamlede data og skrive analysen, oplevede jeg, at der manglende en del nuancer i forhold til at kunne udfolde analysen på en fyldestgørende måde. I løbet af min skriveproces stødte jeg løbende på pointer, som var relevante at inddrage, men som ikke passede i de eksisterende afsnit. Hver gang jeg oplevede dette, noterede jeg pointen ned i et særskilt dokument for bagefter at sortere disse ud i en række nye kategorier. Dette betød, at jeg efterfølgende udvidede analysen og valgte at inkludere tre nye analyseredskaber, nemlig grammatik, interdiskursivitet og intertekstualitet. Af samme årsag er disse ikke skrevet ind i bilag 3. Baggrunden for at udvælgelsen af analyseredskaberne er beskrevet i ovenstående (jf. afsnit 2.2.2). Jeg fandt desuden, at en reel analyse af etos ikke var mulig grundet manglende viden omkring identitetsforhold, og at kollega/medarbejder rollen blev for uspecifik og valgte derfor at ekskludere disse. Et andet vigtigt fravalg omhandler brugen af begreber. Som nævnt ovenfor arbejder Fairclough med en række nøglebegreber og differentierer imellem genrer, diskurstyper, diskurser og diskursordener. Jeg valgte ikke at anvende Faircloughs differentieringer men kun at arbejde med begrebet diskurser. Dette valg foretog jeg, da jeg havde en oplevelse af, at differentieringerne gjorde analysen rodet og ikke bidrog positivt til specialets formål, som netop er individets rolle. Min beslutning understøttes, idet Fairclough selv advokerer for, at man kan vælge at benytte begrebet diskurstype, såfremt man er i tvivl om, hvorvidt noget placerer sig som diskurs, type eller genrer (Fairclough, 1992, p. 232).

Fairclough arbejder desuden, som tidligere beskrevet, med en tre-dimensionel analysemodel, hvor de forskellige niveauer kan inddrages og struktureres forskelligt afhængigt af det enkelte projekt. De tre niveauer er: tekst, diskursiv

---

praksis og social praksis (jf. afsnit 2.2.1). I indeværende speciale er det struktureret således, at alle tre niveauer, dog primært tekstniveauet, anvendes i analyseafsnittet og den diskursive og den sociale praksis anvendes igen i diskussionen. I analysen anvender jeg tekstniveauet gennemgående og benytter løbende en række af de tilknyttede analyseredskaber, analysen er således bygget op omkring Faircloughs analytiske tekstniveau. Diskussionen er derimod struktureret med udgangspunkt i de analytiske fremfundne temaer, og i højere grad inspireret af den diskursive og den sociale praksis, frem for at være struktureret omkring dem. Det ses eksempelvis ved, at jeg bruger meget lidt energi på at arbejde med teksternes produktionsprocesser i forhold til konsumptionsprocesserne, idet jeg vurderer, at modtagerforholdet i indeværende speciale er det vigtigste og mest relevante for specialets formål. Det skal desuden nævnes, at jeg er bevidst om, at diskussionen kan have udtryk af en udvidet analyse, særligt da jeg trækker på Faircloughs analysemodel. Jeg mener dog, at afsnittets titel som diskussion har sin relevans, idet jeg her udvider rammen ved at bringe mig selv mere i spil og udtrykke personlige holdninger.

Analyseforløbet har haft en række konsekvenser, som er relevante at forholde sig til. Idet analysen har fokuseret specifikt på de forskellige roller, er de dele af tekstmaterialet, der ikke vedrørte en specifikt rolle, blevet udeladt. Dette fravalg gør, at man kan diskutere, om analysen kan betragtes som 'hel', samt om den kan anvendes til at drage konklusioner ud fra. Det vurderes dog, at idet specialets formål specifikt omhandler individets rolle, så opfylder analysen netop dette formål og kan derfor anvendes til at konkludere ud fra. Det er selvfølgelig vigtigt at være opmærksom på, at der kan være andre diskurser eller nye vikler i spil, end dem der præsenteres i nærværende speciale. Opgaven skal derfor ikke anskues som en komplet diskursanalyse af det udvalgte materiale, men netop som en besvarelse af problemformuleringen.

Analyseforløbet har desuden en række fordele, herunder at det blev muligt at holde fokus meget tæt og detaljeret på specialets formål. Forløbet har desuden gjort, at tekstmaterialet er blevet gennemlæst flere gange med forskellige mål for øje og på forskellige tidspunkter. Dette er medvirkende til at bedre specialets troværdighed, bekræftbarhed og overførbarhed, hvilket er særligt relevant, da jeg netop forfatter specialet alene. Dette vil blive uddybet i nedenstående (jf. afsnit 2.5).

2.5 Kvalitetsovervejelser

Som med al forskning er det relevant i dette speciale at overveje, hvordan jeg sikrer et højt videnskabeligt niveau. I vurderingen af forskningskvalitet arbejdes der typisk med begreberne validitet, reliabilitet og generaliserbarhed. Kritikere mener dog, at disse begreber er så fast knyttet til den kvantitative forskningstradition, at såfremt man forsøger at implementere dem på kvalitativ forskning, vil man underkende dens særegenhed (Brinkmann & Tanggaard, 2010, p. 490). Tove Thagaard beskriver, at man med fordel kan erstatte ovenstående begreber med de mere kvalitativt rettede begreber: *troværdighed*, *bekræftbarhed* og *overførbarhed* (Thagaard, 2004, p. 176). Disse vil i nedenstående blive benyttet på nærværende speciale.

2.5.1 Troværdighed

Hvor kvantitativ forskning blandt andet vurderer kvalitet af en undersøgelse ud fra mulighederne for præcist at kunne reproducere den, så er dette ønske på mange måder urealistisk at opnå i den kvalitative forskning (Brinkmann & Tanggaard, 2010, p. 491). For at imødegå denne udfordring beskriver Thagaard, hvordan det i kvalitativ forskning er vigtigt, at forskningen ses som troværdig, og at den udføres på en tilidsvækkende måde. (Thagaard, 2004, pp. 176f). På grund af den subjektivitet der typisk følger en kvalitativ undersøgelse, kan troværdighed ikke skabes ud fra en række fastlagte kriterier. Troværdighed skal opnås ved, at læseren tydeligt og gennemgående bliver præsenteret for, hvordan dataene er fremkommet, og på hvilke måde forskeren evt. har kunnet påvirke den proces. Det er desuden essentielt at kunne redegøre tydeligt for, hvad der er data, og hvad der er tolkning (Ibid., pp. 185f). I dette speciale har jeg benyttet en række metodologiske greb for at sikre opgavens troværdighed, disse præsenteres i nedenstående.

Specialets materiale er et udvalg af artikler fra forskellige hjemmesider, hvilket i sig selv skaber en høj troværdighed, da indholdet i teksten er fastlagt og ikke bliver påvirket af, hvem der sidder på den anden siden af skærmen som læser. Det er desuden særligt relevant at skabe transparens i forhold til, hvordan netop disse artikler på disse hjemmesider er udvalgt som materiale frem for andet. Dette søges løst ved, at jeg senere i specialet gennemgår baggrunden for udvælgelsen af materialet, og i forlængelse heraf, fravælgelsen af andet (jf. afsnit 2.3). Et andet greb jeg har be-

---

nyttet for at styrke specialets troværdighed er brugen af citater. Jeg frembringer løbende igennem analysen citater fra materialet, med det formål at give læseren mulighed for at kunne se det 'rå' materiale, der ligger til grund for mine fortolkninger. Herved tegner jeg klare linjer op og skaber en klar distinktion imellem, hvad der er materiale, og hvad der er en vurdering af materialet. Disse greb benyttes med at ønske om at skabe transparens, således at læseren sidder med en følelse af, at alle kortene er lagt på bordet.

Thagaard nævner desuden, at troværdigheden styrkes ved at inddrage flere forskere i et projekt, således at det er muligt at få nye kritiske øjne på, hvordan materialet udvælges og anvendes (Ibid., p. 186). Da dette speciale kun bliver forfattet af undertegnende, er dette punkt særligt vanskeligt at imødekomme, hvilket jeg er opmærksom på. Der stilles derfor særligt store krav til min evne til at synliggøre mine handlinger, således at læseren af specialet har mulighed for at stille sig kritisk overfor de forskellige valg, der bliver truffet.

2.5.2 Bekræftbarhed

Hvor troværdighed primært omhandler transparens i forhold til indsamlingen af datamateriale, så vedrører bekræftbarhed i højere grad tolkningen af den indsamlede data (Thagaard, 2004, p. 187). Thagaard beskriver, hvordan man som forsker blandt andet opnår en høj bekræftbarhed ved kritisk at gennemgå grundlaget for sine fortolkninger samt at synliggøre processen for disse. Det er altså relevant, at jeg forholder mig til, hvordan jeg som forsker er positioneret i forhold til det emne og det materiale, jeg arbejder med, og hvordan det kan tænkes at påvirke de tolkninger der bliver lavet. (Ibid., pp. 177;187).

Dette speciale undersøger temaet mobning på arbejdspladsen, og materialet er udvalgte artikler fra internettet. Jeg har ikke personlig erfaring med mobning på arbejdspladsen, hverken som involveret part eller som tilskuer. Jeg kender derfor kun fænomenet på et overfladisk og generelt plan, hvorfor jeg ikke har personlige følelser i klemme i forhold til at arbejde med emnet. Jeg har derimod en faglig interesse i at arbejde med emnet og en eksisterende tese omkring, hvad analysen kunne tænkes at frembringe. Denne positionering gør, at jeg som forsker løbende skal sikre, at jeg arbejder med tolkningerne på et fagligt analytisk niveau og ikke på baggrund af egne interesser. Dette søger jeg at opnå på to måder. For det første anvender jeg en

---

konkret analytisk model som udgangspunkt til analysen, således at analysens form ikke drives af egne interesser. Jeg benytter Faircloughs model for kritisk diskursanalyse (jf. afsnit 2.2) som udgangspunkt for min analyse og tilpasser den løbende til i de scenarier, hvor behovet opstår. For det andet søger jeg løbende at sikre transparens i analysen og de tolkninger, jeg skaber heri. Konkret ses dette i afsnittet Metodeanvendelse (jf. afsnit 2.4), hvor processen i analysearbejdet bliver præsenteret i detaljer. Denne gennemgang skulle gerne give læseren mulighed for at forholde sig og tage kritisk stilling til specialets analyse og fortolkninger for herigennem skabe et højt niveau af bekræftbarhed.

2.5.3 Overførbarhed

Overførbarhed omhandler, som ordet lægger op til, om den viden der produceres igennem undersøgelsen kan overføres til andre sammenhænge. Det er en vigtigt kvalitetsmæssig egenskab, at forskning ikke kun har sin relevans i forhold til det ene projekt, men at det giver værdi og kan benyttes i andre scenarier. Overførbarhed hænger desuden sammen med, om de frembragte tolkninger giver mening og virker rimelige for læseren (Thagaard, 2004, p. 177). Argumentation for et projekts niveau af overførbarhed skal findes via logisk overvejelser, da de antagelser, der bliver gjort om overførselsværdien, reelt set kun kan testes via yderligere forskning (Ibid., p. 192).

I dette speciale søger jeg at opnå viden omkring en bestemt samfundsmæssig diskurs, samt hvordan den påvirker vores evner til at forebygge og behandle. Ønsket er således at skabe en viden, der netop har til formål at kunne overføres til andre sammenhænge ud over det akademiske og benyttes aktivt i arbejdet med mobning på arbejdspladsen fremadrettet. Det kan derfor ud fra et logisk perspektiv antages, at dette speciale vil have en høj grad af overførbarhed, såfremt det lever op til dets beskrevne formål. Overførbarheden styrkes desuden igennem det valgte analysmateriale. Som det tidligere er beskrevet, er en af begrundelserne for udvælgelsen af tekstmaterialet, at de forskellige artikler behandler et emne på samme måde men fra en række forskellige vinkler (jf. afsnit 2.3). Det, at der er forskellige anskuelser til stede i datamaterialet, kan desuden antages at være medvirkende til at øge resultaternes relevans i andre sammenhæng.

---

3 DISKURSANALYSE

I nærværende afsnit vil jeg præsentere specialets diskursanalyse. Denne er opdelt i tre overordnede afsnit; individets rolle, socialt perspektiv og diskursiv praksis. I disse afsnit vil analysens resultater blive præsenteret med tre individuelle vinkler på individets rolle. Jeg vil i nedenstående løbende forsøge at benytte begrebet *individet* til den person, der er modtager i mobbesituationen. Dette er valgt frem for at benytte begreber som *offeret*, *mobbeofferet* eller *den mobbede*. Det er tænkt, at dette valg kan give et meget klinisk udtryk i analysen men anses som nødvendig for at undgå, at jeg som forfatter i specialet ”vælger side” i den diskursive kamp, der udspiller sig imellem disse begreber. Denne kamp vil blive udfoldet senere i afsnittet.

Som det er præsenteret i specialets metodologiske overvejelser, så er det udvalgte tekstmateriale blandt andet valgt, fordi de giver tre forskellige vinkler på individet og hermed bidrager til et nuanceret perspektiv (jf. afsnit 2.3). Da dette ikke er et sammenligningsstudie, har jeg valgt ikke at inddrage og behandle forskellene imellem de forskellige tekster, undtagen i enkelte tilfælde, hvor forskellen vurderes til at bidrage til en bedre forståelse af individets rolle.

Da der i afsnittet bliver inddraget en lang række citater, har jeg vurderet, at standart-henvisninger vil skabe et rodet udtryk og forstyrre læseren. For at imødekomme dette, har jeg valgt at forkorte de forskellige henvisninger til hjemmesidens første bogstav, efterfulgt af et nummer, der henviser til afsnittet/artiklen på hjemmesiden. Henvisningen A1 er således til det første afsnit på Arbejdsmiljøviden.dk. Vedlagt findes en oversigt over, hvilke afsnit der henvises til med hver forkortelse samt referencer til de enkelte afsnit (jf. bilag 4). Dette er medvirkende til at sikre, at analysen får et enkelt og letlæseligt udtryk, samt at læseren har mulighed for nemt at finde det enkelte citat på hjemmesiden.

3.1 Individets rolle

I nedenstående vil jeg analysere individets rolle. Analysen er opdelt i tre udvalgte temaer, dog er alle temaerne tæt forbundet og vil løbende overlappe hinanden.

3.1.1 Mobbet – en følelse?

Definitionen på mobning lyder i en artikel fra Arbejdsmiljøviden.dk som følger: *”Det er mobning, når en eller flere personer regelmæssigt og over længere tid – eller gentagende gange på grov vis – udsætter en eller flere andre personer for krænkende handlinger, som vedkommende opfatter som sårende eller nedværdigende”*(A1). På grov vis, krænkende, sårende og nedværdigende er således beskrivelser, der knytter sig til individets oplevelse. Ordvalget her tegner et billede af negative handlinger, der påvirker individet på et følelsesmæssigt plan. Dette underbygges af følgende beskrivelse: *”Hvis mobningen fortsætter, kan den mobbede reagere med en følelse af håbløshed og føler sig hjælpeløs, værdiløs og isoleret”*(A4). Ordene *håbløshed, hjælpeløs* og *værdiløs* understreger her ovenstående pointe, ved at der er tale om negativt ladede ord, der beskriver en særlig følelsesmæssig tilstand, hvor individet oplever en mangel. I dette citat tilføjes også ordet *isoleret*, hvilket udvider beskrivelsen med en indsigt i individets relation til omverdenen. De beskrivelser, der her er valgt, er medvirkende til at give indtrykket af individet som et offer der adskiller sig fra gruppen.

Ud over de beskrivende ord viser det indledende citat desuden, at for at en episode kan beskrives som værende mobning, skal individet udsættes for en handling samt opfatte denne handling på en bestemt måde. Mobning er i dette perspektiv således noget en person *føler* og *udsættes for*. Et perspektiv der løbende bliver understøttet igennem analyse materialet.

Individet beskrives i materialet med udgangspunkt i, hvad personen oplever og/eller bliver udsat for af andre, frem for hvad der karakteriserer vedkommende. Der beskrives blandt andet, at *”ofret gentagne gange bliver udsat for krænkende og negativ adfærd”*(L2) og at *”ofret bliver frosset ude fra fællesskabet”*(L2). Verbet *bliver* benyttes her til at understrege, at dette er en handling, der foretages imod individet af en anden part, men sætningen giver ikke en nærmere beskrivelse af ofret, der henvises til, eller personen der foretager handlingen. Et andet eksempel er sætningen: *”Depression, angst og udbrændthed er blandt de lidelser, som rammer et offer for mobning.”*(L2). Depression, angst og udbrændthed er alle substantiver, der har et tilsvarende adjektiv, nemlig depressiv, angst og udbrændt. Man har i dette eksempel haft mulighed for at beskrive individet igennem en række karakteristika, men har

---

valgt grammatisk at strukturere sætningen, således at individet er modtager frem for agent. Denne konstruktion gentager sig i følgende citat: *"Ny norsk forskning tyder også på, at personer, som bekymrer sig meget og oplever usikkerhed, uro og grublen har en øget risiko for at blive udsat for mobning"*(A2). Her beskrives individet som en person der *handler* (bekymrer sig) og oplever frem for at *være* bekymret og urolig. Man har altså igen valgt at benytte substantiver og verber frem for adjektiver. Det ses således som en gennemgående tendens, at individet beskrives ud fra handlinger eller oplevelser frem for karakteristika.

Ovenstående ordvalg påvirker desuden transitiviteten, hvilket ses idet individets rolle i ovenstående eksempler typisk er konstrueret i forhold til en anden. Individet bliver eksempelvis "udsat for" en bestemt type adfærd, eller vedkommende bliver "ramt af" en lidelse. I det første eksempel udelades agenten fuldstændig, og i det andet er det en lidelse, der i tale sættes som den aktive part. Denne type transitivitet gør, at man som læser sidder tilbage med oplevelsen af handlingerne som en form for naturfænomen, der ikke har et konkret udspring.

Opsummerende set det at de ovenstående grammatiske og sproglige valg muliggør en beskrivelse af en essentielt rolle i mobbeproblematikken, samt de følelser der knytter sig hertil uden at koble konkrete karakteristika hertil. De negative følelsesmæssige beskrivelser og konstruktionen af individet som den ramte og oplevende part, ses som et udtryk for en offerdiskurs. En offerdiskurs er en diskurs, hvor individet bliver tildelt rollen som offer. Dette sker ved, at individet beskrives ud fra en række egenskaber, der typisk knytter sig til en offerrolle, eksempelvis; passivitet, manglende evner og ansvarlighed. Beskrivelsen af individet holdes gennemgående på et overfladisk plan, hvor mobning i dette perspektiv er noget man oplever, og mobbet er noget man bliver, men ikke noget man er.

3.1.2 Mobbeoffer eller part

Der benyttes en række forskellige ord som beskrivelse for individet, der bliver mobbet, herunder; mobbeofferet, offeret, den mobbede, parten og medarbejderen. Disse forskellige ord har til formål at beskrive den samme position, men som det nævnes i ovenstående (afsnit 2.2.2.1), så har ordvalg den komplekse funktion, at selvom forskellige ord benyttes beskrivende for det samme, så er de meningsgivende på indivi-

---

duelle måder. Ovenstående ordvalg har gradsmæssige variationer i deres mening og benyttes selektivt herefter. De adskiller sig eksempelvis i forhold til deres specificitet; hvor en *medarbejder* givetvis er en person, der er ansat i firmaet, er det i denne betegnelse ikke givet, om vedkommende bliver mobbet. I betegnelsen *part* ligger det implicit, at medarbejderen er involveret i noget, men ikke hvad det er. *Den mobbede* er en medarbejder, der bliver mobbet, og *mobbeofferet* er en medarbejder der bliver mobbet, og i det aspekt anses som et offer. Ordene placerer sig således på et kontinuum forhold til førnævnte offerdiskurs. Hvor mobbeoffer i høj grad støtter op om offerdiskursen, så er medarbejderen og parten i højere grad et udtryk for en kollektiv diskurs. Den kollektive diskurs er den forståelse, at mobning er et fælles problem, som skal løses i fællesskab. I dette perspektiv vil man søge at bibeholde de roller, der fastholder tilknytningen til virksomheden, som eksempelvis medarbejder, leder, kollega osv., frem for at adskille folk i grupper af ofre eller mobbere.

De forskellige tekster i materialet anvender hver især bestemte betegnelser hyppigere end de andre. HK.dk anvender hyppigst betegnelsen *offer* eller *mobbeoffer* og anlægger i den funktion primært en offerdiskurs. Lederweb.dk benytter primært betegnelsen *part* og ligger sig derfor op ad den kollektive diskurs. Arbejdsmiljøviden anvender typisk betegnelsen *den mobbede* og stiller sig derved i midten af ovenstående kontinuum. Ovenstående ordvalg har desuden stor betydning for, om individet anses som aktivt eller passivt. Dette vil blive udfoldet i næste afsnit.

3.1.3 Passivitet

Et gennemgående tema i analysen er passivitet. I størstedelen af beskrivelserne bliver individet konstrueret som inaktivt og handlingslammet, men der er dog enkelte steder, hvor dette ikke er tilfældet. Disse forskelle vil blive udfoldet i indeværende afsnit.

Tendensen til at anskue individet ud fra en passivitetsdiskurs ses på flere analytiske niveauer, herunder i ordvalgene. I definitionen af mobning beskrives det således: “Der er først tale om mobning, når den eller de personer, det går ud over, ikke er i stand til at forsvare sig effektivt imod dem”(H1). For at man overhovedet vil definere en episode som mobning, er det altså essentielt, at individet ikke kan handle effektivt i forhold til oplevelsen. Vedkommende skal altså forholde sig passiv og opleve en

---

manglende kontrol over situationen, han/hun befinder sig i. En beskrivelse lyder desuden *"En alvorlig følge af mobning kan være, at man føler sig magtesløs og forsvarsløs"* (A1). Her beskrives individet ud fra følelsen af *magtesløshed*; altså at være uden magt, og *forsvarsløshed*; at være uden forsvar. Begge følelser indikerer en manglende evne til handling og underbygger individets passivitet og manglende kontrol over situationen. Jeg ønsker med dette eksempel ikke at italesætte magtesløshed og forsvarsløshed som mindre væsentlige følelser i en mobbeproblematik. Mit argument er blot, at følelser som eksempelvis vrede, desperation og frustration også er relevante, uden at disse på noget tidspunkt nævnes i tekstmaterialet. Der kan argumenteres for, at hvis individet var blevet beskrevet ud fra følelser som netop vrede eller frustration, så ville det have givet skabt et anderledes og mere handlingsfokuseret udtryk.

Individets passivitet understreges desuden i materialets transitivitet, hvilket kan ses i følgende citat: *"Efterhånden kan den mobbede blive udstødt af fællesskabet og må i yderste konsekvens flyttes, sygemeldes, fyres eller siger måske selv op."* (A1). Sætningen konstrueres her ved, at verberne benyttes i en passiv form, og agenten udelades. Dette giver indtryk af, at individet reduceres til en genstand, der skal håndteres frem for at være en aktiv og handlende person. På samme tid gør den manglende agent, at sætningen bærer præg af, at "det bare er sådan, det er". Individet bliver ikke flyttet, sygemeldt eller fyret af en specifik person, og der er derfor heller ikke nogen at stille til ansvar for handlingerne. Ovenstående grammatiske greb bevirker alle at individet konstrueres som inaktiv og handlingslammet, til et niveau hvor vedkommende næsten tingsliggøres.

Selvom ovenstående er gennemgående i tekstmaterialet, så er der eksempler, hvor individet i højere grad tildeles en evne til handling. Disse eksempler understøtter dog stadig til dels forståelsen af individet som passivt igennem typen af handling. I en opstilling af reaktioner man skal være opmærksom på i forbindelse med mobning, nævnes det, at *"Personen isolerer sig fra det kollegiale fællesskab."* (H2). Her bliver individet grammatisk konstrueret som agenten og tildeles på den vis evnen til handling igennem en høj transitivitet. Agenten handler dog ved at trække sig og adskille sig selv fra situationen frem for gå ind i problematikken. Dette kan beskrives som værende en "passiv" handling. Samme princip gør sig gældende i følgende citat *"Mobning kan også have den konsekvens, at personer, der mobbes eller ser andre*

---

blive det, ikke orienterer ledelsen eller kolleger om for eksempel produktfejl eller uhensigtsmæssige beslutninger, de kender til.”(H2). Her er individet igen konstrueret som agenten, men i modsætningen til ovenstående citat, hvor individet foretager en ”passiv” handling, så er handlingen her defineret ved at være en ikke-handling. Individet reagerer ved *ikke* at orientere om noget og bliver således igen konstrueret som passivt på trods af også tid at være agent i sætningen. Denne konstruktion skaber en situation, hvor en diskurs både udfordres samt understøttes i samme sætning. Individets ikke-handling understøtter passivitetsdiskursen, hvorimod placeringen af individet som handlende agent modarbejder den.

Passivitetsdiskursen bliver udfordret enkelte steder. Et afsnit i tekstmaterialet omhandler gode råd til en person, der oplever at blive mobbet. Denne liste indeholder en række handlinger, som præsenteres med verbet i imperativ form, eksempelvis *”Bliv ved med..”, ”Hold modet oppe.”* og *”Tal med mennesker..”* osv. (H4). Punkterne sættes op som handlingsorienterede opfordringer. Modaliteten i disse beskrivelser har en høj affinitet, da disse ikke formuleres som ting man måske skal gøre eller kan gøre, men som man skal. Disse opfordringer ses som et udtryk for en selvhjælpsdiskurs, hvor teksten opfordrer individet til selv at tage handling igennem en række opstillede råd. Det ses således, at der i igennem materialet laves grammatiske konstruktioner, hvor individet bliver gjort til agent. Dette udfordrer dog reelt set ikke den tidligere nævnte passivitetsdiskurs, da selvhjælpsdiskursen ikke bakkes op af andre eksempler men derimod undermineres. Dette kommer eksempelvis til når følgende råd gives: *”Søg støtte og opbakning hos din tillidsrepræsentant, arbejdsmiljørepræsentant, din leder eller hos venner og kollegaer.”*(H4). Her opfordres individet til at tage kontakt til sine relationer og anvende disse positivt. I den indledende beskrivelse, inden dette råd præsenteres, skrives der imidlertid: *”Vær opmærksom på, at dine omgivelser typisk vil reagere ved at trække sig, hvilket kun gør din situation værre.”*(H4). Inden individet gives et konstruktivt råd og opfordre til egen handling, advares vedkommende således omkring problematikken herved. Denne konstruktion skaber oplevelsen af, at der gives råd, som afsenderen ikke har en forventning om, at individet kan indfri, og selvhjælpsdiskursen bakkes således ikke op.

Der tegner sig et mønster af, at passivitetsdiskursen ligger sig tæt op af offerdiskursen og at disse understøtter hinanden. Dette ses eksempelvis ved, at betegnelserne offer og den mobbede, der placerer sig tæt på offerdiskursen, i højere grad iscenesættes

---

som passive. Dette ses eksempelvis i følgende citat: *“Men i takt med, at den mobbede over tid gradvist udsættes for negative handlinger, får vedkommende det dårligere og dårligere.”* (H2). Individet bliver her udsat for negative handlinger og er ikke selv aktiv. Beskrivelserne part og medarbejder bliver herimod oftere tildelt en form for handling. Eksempler herpå kan ses i følgende citater: *“Konflikten begynder typisk med, at parterne er uenige om noget konkret.”*(A1) og *“Mobning kan opstå som følge af en destruktiv magtstruktur, hvor nogle medarbejdere tiltager sig magt på bekostning af andre.”*(A2). I begge disse eksempler er individet agenten, og handlingen beskrives med et verbum i præsens. Samtidig er ordvalgene i disse sætninger anderledes, idet individet her bliver beskrevet som værende *uenig* og at *tiltage sig magt*. Disse ord er med til at konstruere vedkommende som mere ligeværdig end i de ovenstående eksempler og støtter derved op om den kollektive diskurs. En vurdering der understøttes af, at individet, når det bliver beskrevet som part eller medarbejder, typisk bøjes i flertal, hvor mobbeofferet eller den mobbede stort set altid bøjes i ental. Der kan argumenteres for, at det at benytte flertal er med til at understøtte den kollektive diskurs frem for offerdiskursen, da en flertalsbøjning er med til at konstruere individet som en af gruppen frem for som en enkelt udsat person.

Det ses således, at individet bliver konstrueret ud fra to konkurrerende diskurser, nemlig passivitetsdiskurs og den kollektive diskurs. Denne gennemgående magtkamp falder oftest ud til passivitetsdiskursens fordel, og generelt bliver individet beskrevet som inaktivt. De steder, hvor den kollektive diskurs har størst indflydelse, er når individet bliver beskrevet som part eller medarbejder og altså fjernes mest muligt fra offerdiskursen.

3.1.4 Opsamling

Opsummerende ses der i analysen af individets rolle en tendens til, at rollen som en person, der bliver udsat for mobning, typisk beskrives ud fra negative følelser frem for handlinger eller egenskaber. Dette gør, at individet overordnet set konstrueres som passivt og svagt. Denne konstruktion skabes igennem en række lingvistiske greb; individet beskrives ud fra vedkommendes følelse eller manglende evner. På et grammatisk plan erstattes verberne ofte af substantiver. Der skabes en transitivitet, hvor agenten primært udelades og der benyttes ikke handlings-orienterede ord. Disse greb benyttes i mere eller mindre grad, afhængigt af hvilket begreb der anvendes til

---

at beskrive individet. De anvendes i høj grad, når begreberne mobbeoffer og den mobbede benyttes, men i langt mindre grad, når begreberne part og medarbejder benyttes. Individet konstrueres på denne måde løbende i et kontinuum imellem to primære diskurser, nemlig en offerdiskurs, som rummer en passivitetsdiskurs, og en kollektiv diskurs.

3.2 Socialt perspektiv

I dette afsnit præsenteres en analyse af, hvordan individets rolle konstrueres i forhold til de to andre roller, der er i spil i en mobbesituation og til situationen som hele. Denne inddrages, da en jeg vurderer at indsigt i, hvordan individets rolle situeres i blandt andre roller, kan bidrage med nye og alternative perspektiver på rollen.

3.2.1 En social proces?

Mobning bliver flere steder i materialet beskrevet som en social proces frem for et individuelt problem. Et perspektiv der på overfladen støtter op omkring den kollektive diskurs frem for offerdiskursen. Vurderes materialet nærmere, er dette dog ikke udelukkende tilfældet. Følgende citater beskriver denne problemstilling: *"Mobning rammer individuelt, men skal løses i fællesskab på arbejdspladsen. Arbejdsgiveren har ifølge arbejdsmiljøloven pligt til at sikre, at arbejdet ikke medfører fysisk eller psykisk helbredsforringelse som følge af mobning, herunder seksuel chikane."*(H1) og *"Hvis mobning skal forebygges eller håndteres, kræver det handling fra arbejdspladsens side. Mobning drejer sig om en social proces, der involverer såvel den mobbede som mobberne og vidnerne til mobning."*(A1). Her ses det, at mobning bliver beskrevet som en fælles problematik og som en proces, der godt nok rammer den enkelte, men som kræver deltagelse fra alle roller for at kunne løses. I begge citater ses det samtidig, at lederen bliver givet et helt særligt ansvar for denne løsning. Citaterne er begge skrevet med høj affinitet. Modalverberne *skal* og *kræver* benyttes løbende, hvilket gør, at citaterne fremstår som en konkret sandhed fremfor en vurdering. Transitiviteten derimod varierer afhængigt af, hvem der skrives om. Ledelsen bliver konstrueret som en klar agent, der knyttes sammen med en handling, idet det beskrives, at arbejdsgiveren *har* en pligt, og at der *kræves* handling fra arbejdspladsens side. Når mobning beskrives, fjernes den handlende rolle, og agenten bliver i stedet erstattet af processen (mobning).

Det ses således, at på trods af at der ligges op til en fælles tilgang, hvor alle involverede har en aktiv rolle, så understøttes denne ikke. Det er kun ledelsen, der bliver konstrueret med evne samt ansvar til handling. Individet bliver ikke på samme vis afkrævet handling. I disse eksempler ses det således, at sætningerne både støtter op om samt udfordrer en diskurs. Hvor beskrivelsen af mobning som en social proces, der skal løses i fællesskab, støtter op om den kollektive diskurs, så modarbejdes denne af beskrivelserne af arbejdsgiverens pligt og kravet til handling fra arbejdspladens.

3.2.2 Mobber og ledelse

Hvor individet beskrives ud fra oplevelser og følelser, så bliver mobberens rolle i langt højere grad beskrevet ud fra handlinger. Der knytter sig en lang række negative verber til rollen, blandt andet; *nedgør, tilbageholde, tilsidesætter, saboterer* og *spionerer* (H2). Det, at der her benyttes verber frem for substantiver, er med til at give mobberens rolle et indhold, som individets rolle ikke på samme måde opnår. Verberne præsenteres blandt andet i teksten i punktform under den indledende overskrift: *“Der er en række typiske måder, en mobber reagerer på over for sit offer. Her kan du se nogle af dem.”*(H2). Denne strukturering er med til at give indtryk af en højere affinitet, end der reelt set beskrives. Med dette forstås, at på trods af den indledende tekst, så vil læseren opleve beskrivelsen *“Nedgør offeret eller dennes arbejdsindsats i grove vendinger, typisk når andre er til stede”*(H2), som sandhed. Havde teksten derimod været formuleret *“Nedgør typisk offeret ..”*, havde det skabt et mindre konsekvent udtryk. Sammenlignet med individet bliver mobberen i højere grad tildelt en specifik adfærd, både igennem beskrivelsen, men også via den høje affinitet. Således beskrives mobberen i høj grad som en aktiv agent med udgangspunkt i, hvad vedkommende gør.

Ledelsens rolle udmærker sig, i modsætningen til individets og mobberens, ved at blive beskrevet med et højt niveau af ansvar. Dette omhandler både ansvaret for, at problematikken er startet: *“Undersøgelser peger på, at mobning oftere opstår på arbejdspladser, hvor medarbejderne oplever ledelsen som inkompetent, fraværende og konfliktsky eller uvidende om, hvordan konflikter skal håndteres.”*(A2). Men det omhandler også ansvaret for at få den løst igen: *“Det er ledelsens ansvar at igangsætte*

---

aktiviteter imod mobning”(H3). Transitiviteten er i disse sætninger er høj, og der bliver skabt klare forbindelser imellem ledelsen som agenten og processen. Dette er med til at skabe et højt niveau af agency og sætter fokus på ledelsens handlinger. Ledelsen bliver desuden, i modsætning til individet eller mobberen, beskrevet med adjektiver frem for verber, hvilket er med til at styrke beskrivelsen af en rolle, der kan holdes ansvarlig. Lederweb.dk underbygger dette ansvar ved at henvende sig direkte til lederen og skrive: ”Du er en rollemodel for dine medarbejdere.”(L2) og ”Ny forskning viser, hvordan du som leder skal forebygge mobning”(L2). Ansvar bliver i brugen af pronomen *du* gjort personligt, og ansvaret for at løse mobbeproblematikken bliver her placeret hos den enkelte. Ansvar bliver yderligere understreget af modaliteten, hvor verbet *skal* benyttes frem for verbet *kan*. I den direkte kommunikation til ledelsen er det ikke et spørgsmål om, at lederen kan løse problematikken, men at vedkommende skal.

I den store mængde af ansvar ligger også evnen til at handle og et stort potentiale. ”Den måde du behandler andre på, kan inspirere medarbejdere til at gøre det samme.: Undgå selv at mobbe, beskyt potentielle ofre og vis medarbejderne at du ikke accepterer mobning.”(L2). Lederen kan således igennem egne handlinger være med til at løse problematikken og bliver beskrevet med evnen til at inspirere og beskytte. Det dualistiske forhold, der opstår i ledelsens ansvar og simultane potentiale, skaber et udtryk, hvor lederen har en høj grad af kontrol. Det, at ledelsen bliver tildelt ansvaret for mobning, støtter op om offerdiskursen, da det implicit fritager individet for samme ansvar. Dog ligger beskrivelser som *inspirerer* og *rollemodel* sig mere op ad den kollektive diskurs, da de antager at individet kan blive inspireret og derved også påtage sig et ansvar i forhold til at arbejde med problematikken.

Det ses altså at både mobberen og lederen er mere aktive end individet, der bliver mobbet. Begge roller bliver tildelt mere agency, men bliver samtidig også holdt mere ansvarlige for, at problematikken overhovedet er opstået.

3.2.3 Opsamling

De samme diskurser, som var i spil i analysen af individets rolle, hhv. offerdiskursen og den kollektive diskurs, ses således også benyttet i den sociale sammenhæng. Den kollektive diskurs italesættes flere steder som værende nødvendig at forholde sig til, men i de enkelte beskrivelser og handlinger er det i langt højere grad offerdiskursen,

---

der vinder frem. Endvidere ses det, at individets rolle konstrueres langt mere passivt end mobberens eller ledelsens. Mobberens rolle bliver beskrevet på baggrund af handlinger, der skaber et billede af en ubehagelig og magtfuld person. Ledelsen beskrives derimod ud fra potentialet til både at kunne skabe men også løse mobbekonflikten. Opsummerende ses det, at konstrueringen af individets rolle, som det passive offer, styrkes igennem dets relation til de andre aktive roller.

3.3 Diskursiv praksis

I denne afsnit vil den diskursive praksis blive analyseret med udgangspunkt i de forhold der spiller ind på individets rolle.

Det tekstmateriale, der er blevet foretaget analyse på, er, som det beskrives i afsnit 2.4, udvalgt på baggrund af dets relevans for den enkelte borger, der søger viden omkring mobning på arbejdspladsen. Teksterne er alle faglitterære og har til formål at bidrage med kendskab til emnet. De er tæt knyttet sammen i en intertekstuel kæde, da de alle håndterer den samme grundviden. I denne kæde er artiklerne fra Arbejdsmiljøviden.dk det første led, idet artiklerne fra Lederweb.dk og HK.dk trækker på denne viden i deres videreformidling. Dette viser sig flere steder som manifest intertekstualitet. Dette forhold kommer blandt andet til udtryk ved, at Arbejdsmiljøviden.dk anlægger en mere videnskabelig og akademisk diskurs end de to andre.

Lederweb.dk henvender sig, som titlen antyder, primært til ledere og anvender den faglige viden i en praktisk handlingsorienteret diskurs. Dette ses tydeligt i det tidligere anvendte citat: *"Ny forskning viser, hvordan du som leder skal forebygge mobning"*(L2). Der formidles direkte til lederen og henvises både til at vedkommende skal løse udfordringen, men også hvilke konkrete værktøjer de skal anvende hertil. Disse artikler understøtter på denne baggrund den kollektive diskurs, dog positionerer de næsten udelukkende lederen som den aktive. Individets rolle bliver italesat som part i konflikten, men ikke som part i løsningen. HK.dk er en fagforeningsside, hvis medlemmer sædvanligvis er arbejdstagere. Artiklerne herfra anlægger en mere omsorgsfokuseret handlingsdiskurs som en del af en promoveringsdiskurs. Der bliver stadig henvist til viden om mobning og gode råd til at afhjælpe det, men informationen bliver løbende givet med en omsorgsfuld henvisning til at læseren kan søge hjælp. Der bliver henvist til, at læseren kan kontakte sin lokale HK af-

---

deling 5 gange i løbet af de 6 artikler. Denne omsorg støtter op om offerdiskursen og konstruerer individets rolle i en mere passiv og magtløs position. Der er således forskel på, hvor de forskellige tekster placerer sig på den intertekstuelle kæde, samt hvilke diskurser de primært understøtter.

Individets rolle konstrueres løbende som en offerrolle, men på et meget overfladisk plan. Denne generelle beskrivelse gør, at eventuelle læsere vil have nemt ved at identificere sig med rollen, idet der ikke er særlige personlighedstræk, der skal opfyldes. Især læsere, der har samme følelser og oplevelser som benyttes til at beskrive individet, kan tænkes at sidde tilbage med en stærk følelse af, at der tales om eller til dem. Mobberens rolle er beskrevet mere specifikt, hvilket mindsker muligheden for, at læseren vil identificere sig med denne. Mobberen bliver beskrevet ud fra en række negative handlinger, som eksempelvis "*Er grov i munden både i valg af ord og toneleje.*"(H2) og "*Giver udtryk for manglende tillid til, at offeret kan gøre noget som helst rigtigt.*"(H2). Hvor mange nok vil kunne nikke genkendende til, på et tidspunkt i deres arbejdsliv, at have reageret på denne måde, så vil de færreste nok mene, at ovenstående handlinger kan være en beskrivelse af dem selv.

I modsætning til individet og mobberen, så er lederens rolle klart defineret. Læseren vil derfor typisk kun identificere sig med denne, såfremt vedkommende selv har et konkret ledelsesansvar. Dog vurderes det, at denne identifikation vil variere afhængigt af tiltaleformen. Hvor artiklerne på Lederweb.dk tiltaler læseren med *du* og herigennem skaber et højt niveau af identifikation, vil tiltalen som *lederen* i ental bestemt form skabe en mindre sammenhæng og brugen af *ledelsen*, hvor individet erstattes af en gruppe, endnu mindre.

3.3.1 Opsamling

Opsummerende ses det, at der er en lang række diskurser i spil, når man analyserer på individets rolle i mobbesituationer. Nogle af dem ses i de konkrete måder, individet bliver konstrueret på, som offerdiskursen, passivitetsdiskursen, selvhjælpsdiskursen eller den kollektive diskurs. Andre bliver tydelige, når rollen anskues på et mere generelt plan, nemlig den omsorgsfulde og den praktiske handlingsdiskurs samt promoveringsdiskursen og den akademiske diskurs. De forskellige diskurser interagerer løbende med hinanden på forskellige måder. Hvor nogle af dem støtter op om hinan-

---

den, modsiger andre hinanden. Passivitetsdiskursen støtter op om offerdiskursen ved at konstruere individet i den passive og hjælpeløse rolle. På samme vis støtter selvhjælpsdiskursen op omkring den kollektive diskurs ved at tildele individet et højere niveau af evner og agency. Derimod konflikter offerdiskursen og den kollektive diskurs i høj grad, da begge søger at konstruere individet på en bestemt og modsatrettet måde. Det ses desuden flere steder, at enkelte sætninger både understøtter samt udfordrer den samme diskurs, hvilket er medvirkende til at skabe et forvirrende udtryk. I denne diskursive magtkamp har offerdiskursen størst gennemslagskraft og bliver derved den fremtrædende diskurs. Dette sker, da offerdiskursen bliver anvendt oftere og mere direkte end den kollektive diskurs på trods af at begge italesættes som relevante.

---

4 DISKUSSION

En af de vigtigste pointer i Faircloughs kritiske diskursanalyse er, at diskurser og samfundsmæssige strukturer påvirker hinanden i et reciprok forhold (jf. afsnit 2.2.1). Denne pointe vil jeg i nedenstående tage udgangspunkt i, når jeg diskuterer de forskellige diskurser i forhold til de konsekvenser, de har overfor individet. Slutteligt vil jeg reflektere over, hvilke konsekvenser de metodologiske og kvalitative valg har haft for specialets indhold. Jeg vil i afsnittet inddrage ny teori, da diskussionen løbende frembringer nye temaer, der ønskes behandlet på et teoretisk grundlag.

4.1 Konsekvenser

I indeværende afsnit vil de fire diskurser, der direkte påvirker individet, blive diskuteret i forhold til de konsekvenser, de kan tænkes at have. Det drejer sig om; offerdiskursen, passivitetsdiskursen, selvhjælpsdiskursen og den kollektive diskurs. Afsnittet er struktureret således, at de fire diskurser først bliver diskuteret hver for sig og efterfølgende på tværs af hinanden.

4.1.1 Offerdiskursen

Igennem ovenstående analyse er det fremkommet, at der er en række forskellige diskurser i spil, når fokus er på individets rolle i forbindelse med at blive udsat for mobning på arbejdspladsen. Af disse diskurser er offerdiskursen den mest dominerende, hvilket kommer til udtryk ved, at den kommer hyppigere til udtryk end de andre, samt at den, i den interdiskursive kamp, der løbende foregår, er den, der bliver mindst udfordret. Det, at offerdiskursen er så central i materialet, gør således, at individet herigennem bliver konstrueret som et offer og dermed bliver det konstrueret med de karakteristika, der typisk følger med et sådant ordvalg. Denne konstruktion vurderes at have en række konsekvenser for individet i rollen, hvilke er af både positiv og negativ karakter. Konsekvenserne vil blive beskrevet samt diskuteret i indeværende afsnit.

Jeg forestiller mig, at en af de konsekvenser offerdiskursen kan have er, at individet begynder at selv-betegne sig som offer. Selv-betegnelse er i nærværende speciale frit

---

oversat fra begrebet *self-labeling*. Self-labeling anvendes beskrivende for, når individet accepterer og anvender titlen som offer om sig selv på baggrund af en subjektiv oplevelse at være udsat for mobning (Vie, Glasø & Einarsen, 2010, p. 38). Baggrunden for at knytte offerdiskursen sammen med selv-betegnelse ligger i antagelsen om, at et individ, der gentagende gange oplever at blive konstrueret ud fra en specifik diskurs, over tid vil acceptere denne præmis som sandhed og derfor inkorporerer den som en del af vedkommendes personlige oplevelse. Offerdiskursen, der løbende konstruerer individet i en offerposition, kan således tænkes at bidrage til, at individet inddrager netop denne rolle som en del af dets selvforståelse. Offerdiskursen vil således øge risikoen for at individet vil selv-betegne sig som et offer. Denne antagelse ligger desuden fint i tråd med den tidligere beskrevne teori omkring diskursanalyse, hvor diskurser netop beskrives som værende medvirkende i processen, hvor nogle udsagn bliver konstrueret som betydningsfulde og sande og andre udelukkes.

Med afsæt i ovenstående vil jeg argumentere for, at det at selv-betegne sig som offer kan have konsekvenser for, hvor meget individet påvirkes af mobningen. Forskning viser, at alle der udsættes for mobning, ikke nødvendigvis identificerer sig selv som et offer, men at de der gør, oplever større sundhedsmæssige konsekvenser, både fysiske og psykiske, end de som også udsættes for mobning, men ikke selv-betegner sig som offer herfor. De sundhedsmæssige konsekvenser omhandler blandt andet udmattethed, nervøsitet og hovedpine (Nielsen, Skogstad, Matthiesen, Glasø, Aasland, Notelaers, & Einarsen, 2009, pp. 90ff; Vie, Glasø & Einarsen, 2010, pp. 39;41). Alvorligheden af denne proces understreges af, at selv-betegnelse desuden kan være medvirkende til øge individets risiko for senere at opleve mobning. Vie, Glasø og Einarsen beskriver, hvordan den øgede stress, der følger med det at selv-betegne sig som offer, kan indgå i en negativ cirkulær udvikling:

For example, distressed individuals may interpret the behavior of others as personal insults or attacks, thus increasing their own subjective appraisal of being victimized, which again may increase their levels of distress, which in turn makes them appear as vulnerable and easy targets of mistreatment at work. (Vie, Glasø & Einarsen, 2010, p. 41)

Uagtet om det vurderes, at et individ selv-betegner sig som et offer på baggrund af en mobbeproblematik, eller om selv-betegnelsen fungerer som katalysator for oplevel-

---

sen af mobningen, vil denne udvikling fortsætte, medmindre den bremses. Offerdiskursen og den medfølgende selv-betegnelser som offer, bevirker således at individet vil opleve øget stress og ubehag, have en mere pessimistisk tilgang til andre omkring dem, samt øge deres risiko for fremadrettet at blive udsat for mobning.

Jeg kan således argumentere for, at individets subjektive oplevelse af, om vedkommende er et offer eller ej, har stor indflydelse på individets sundhed og udsættelse for fremtidig mobning. Det er en påstand, der stemmer godt overens med den tidligere beskrevne definition på mobning: *”Det er mobning, når en eller flere personer regelmæssigt og over længere tid – eller gentagende gange på grov vis – udsætter en eller flere andre personer for krænkende handlinger, som vedkommende opfatter som sårende eller nedværdigende”*(A1). Det er individets subjektive opfattelse af, om en handling er sårende eller nedværdigende, der er udslagsgivende for, om handlingen kan beskrives som værende mobning, og afsenderens eventuelle hensigter har her ingen indflydelse.

Idet selve definitionen af mobning afhænger af individets subjektive oplevelse, undrer jeg mig over, hvorvidt det at selv-betegne sig som offer er en grundlæggende del af det at blive mobbet. Til dette vil jeg argumentere for, at de to ikke nødvendigvis skal følge hinanden. Jeg vurderer, at der er forskel på at have en oplevelse af at være udsat for en negativ og ubehagelig handling og at betegne sig selv som et offer for denne handling. Denne adskillelse vil jeg begrunde med, at førstnævnte omhandler individets oplevelse af andres negative handlinger, det vil sige handlinger udenfor personens egen kontrol. Derimod vedrører sidstnævnte vedkommendes selvopfattelse. Jeg vurderer desuden, at denne adskillelse netop er vigtig at søge at fastholde i arbejdet med personer, der bliver udsat for mobning, da den bidrager positivt til de interventionsmuligheder, der eksisterer. Ifølge ovenstående citat har selv-betegnelser en negativ effekt på individets sundhedsmæssige tilstand og kan bidrage til en øget pessimisme overfor andre mennesker. Jeg vil argumentere for, at et sådant menneskesyn kan have indvirkning på individets ressourcer samt evner til at arbejde med og stå imod mobning. Med dette mener jeg, at en person, der har et negativt syn på andre omkring sig, kan tænkes at være mindre indstillet på at søge hjælp ved ledere og kollegaer. Desuden vurderer jeg, at det at være kritisk indstillet og skeptisk overfor ens kollegiale relationer, kan kræve flere mentale ressourcer og således fjerne ressourcerne fra arbejdet med den mobbeproblematik, individet befin-

---

der sig i. Således vurderer jeg, at det at kunne adskille oplevelsen af at være udsat for mobning fra oplevelsen af at være et offer, kan bidrage positivt til individets evne til at håndtere mobbeproblematikken.

Det ses således, at offerdiskursen kan have en negativ effekt på individets oplevelse af mobbeproblematikken samt evnen til at forbedre situationen. Det skal dog nævnes, at forskningen på området viser, at self-labeling ingen effekt har på individet, når der er tale om grov og intens mobning. I disse situationer vil individets sundhed blive påvirket negativt, uagtet om vedkommende selv-betegner sig som et offer eller ej, hvorfor offerdiskursen ikke vil påvirke individet her (Vie, Glasø & Einarsen, 2010, p. 38).

En anden dimension af offerdiskursen fremkommer ved at anskue diskursen ud fra teorien omkring attribuering. Attribuering omhandler, hvordan mennesker søger at årsagsforklare og defineres således: *"Attribution fundamentally concerns how people infer causal explanations for other people's actions and mental states."* (Fiske & Taylor, 2013, p. 149). En af de tidligste teorier omkring attribuering er Fritz Heiders beskrivelse af common sense psykologi. Denne teori søger at opnå viden omkring, hvordan individer tilskriver mening til de ting, der sker omkring dem. Den arbejder ud fra præmissen om, at denne viden kan opnås igennem individets egen beskrivelse af sin oplevelse, altså dets egen sunde fornuft (Ibid., p. 154). Heider arbejder desuden med en opdeling af to typer af attribuering, nemlig personlig og upersonlig kausalitet. Personlig kausalitet sker, når individet attribuerer årsagerne bag en handling til elementer i vedkommende selv. Det kan være til eksempelvis evner eller intentioner. Herimod er upersonlig kausalitet, når vedkommende attribuerer årsagerne til selve situationen som eksempelvis miljømæssige forhold (Ibid., p. 155).

Ved at anskue individet ud fra en offerdiskurs, vil jeg argumentere for, at individet løbende bliver konstrueret som den uskyldige modtager i mobbeproblematikken. Denne konstruktion vil kunne bidrage til, at individet anlægger en upersonlig kausal attribuering og søger at forklare mobberens adfærd ud fra situationelle årsager frem for personlige. En sådan attribuering kan tænkes at have forskellige effekter for individet. Muligvis vil individet opleve at føle sig handlingslammet over for problematikken. Hvis årsagerne bag problematikken skal søges efter uden for individet, kan de synes mere utilgængelige i forhold til at arbejde med og løse. På den anden side forestiller jeg mig, at den upersonlige kausale attribuering kan bidrage til,

---

at individet ikke vil opleve sig selv som årsagen bag problematikken, hvilket kan bidrage til at mindske vedkommendes oplevelse af skyld og ubehag. Offerdiskursen kan således i denne optik tænkes at bidrage både positivt og negativt til individets oplevelse af mobbeproblematikken.

4.1.1.1 Opsamling

Opsummerende kan offerdiskursen have både negative og positive virkninger for individet. De negative virkninger omhandler, hvordan diskursen kan være medvirkende til, at individet vil selv-betegne sig som et offer og derved opleve et højere niveau af sundhedsproblematikker, herunder udmattethed, nervøsitet, hovedpine og bekymring. Dette kan til gengæld påvirke, at individet har større sandsynlighed for fremadrettet at blive mobbet. På samme vis kan den være medvirkende til, at individet anvender en upersonlig kausal tilskrivning og herved skaber en oplevelse af handlingslammelse, hvilket kan påvirke vedkommendes muligheder til at løse mobbeproblematikken. Dog kan den upersonlige kausale tilskrivning også være positiv, idet den medvirker til at mindske oplevelsen af skyld for den situation, individet befinder sig i.

4.1.2 Passivitetsdiskursen

En anden diskurs, der anvendes ofte igennem materialet, er passivitetsdiskursen. Denne diskurs konstruerer individets rolle som passiv og inaktiv, og den anvendes typisk til at understøtte offerdiskursen. Passivitetsdiskursen kommer til udtryk på forskellige måder og konstruerer forskellige grader af passivitet. I nogle situationer konstrueres individet som den modtagende part i en konflikt eller som offeret for en konkret negativ handling. I andre situationer fungerer passivitetsdiskursen ved at tingsliggøre individet, således at vedkommende bliver konstrueret som et objekt frem for et subjekt og mister herigennem al form for agency. En gennemgående tendens er dog, at individet sjældent konstrueres med nogen former for kontrol.

Ligesom med offerdiskursen vil jeg argumentere for, at et individ, der løbende bliver konstrueret som passivt og uden kontrol, over tid vil acceptere dette og opleve et tab af kontrol. Elfi Baillien, Nele De Cuyper og Hans De Witte påviser i en undersøgelse af Karaseks krav-kontrol model i relation til mobning på arbejdspladsen, at netop

---

manglende agency kan forbindes med det at blive udsat for mobning (Baillien, De Cuyper & De Witte, 2010, p. 201). Karaseks krav-kontrol model vil her blive kort gennemgået og efterfølgende brugt til at diskutere forholdet mellem oplevelsen af kontrol og mobning. Krav-kontrol modellen er det populære navn for Robert Karaseks jobbelastningsmodel. Denne model beskriver, hvordan et individs jobbelastning påvirkes af mængden af krav kombineret med graden af beslutningsfrihed (Karasek, 1979, p. 287). Beskrivelsen af krav i jobbet omfatter primært det psykologiske pres, en person udsættes for i forbindelse med at løse en given arbejdsopgave, stressorer ved uventede opgaver samt stressorer i forbindelse med job-relaterede konflikter. Beslutningsfrihed defineres som personens potentielle kontrol over egne opgaver og handlingen i arbejdet (Ibid., pp. 289ff). Karasek finder i hans undersøgelse, at den største problematik i forhold til jobbelastning ikke omhandler at tage mange beslutninger, men derimod at være begrænset i sin indflydelse på beslutningerne. Han finder desuden, at denne påvirkning gør sig gældende både for medarbejdere i ledende stillinger samt lav-status jobs (Ibid., p. 303).

Baillien, De Cuyper og De Witte finder i deres arbejde med krav-kontrol modellen, at et højt niveau af krav og et lavt niveau af kontrol begge korrelerer med at være offer for mobning. Dette hænger muligvis sammen med, at den høje arbejdsbyrde og manglende indflydelse tærer på individets ressourcer, hvilket til gengæld kan påvirke, hvordan vedkommende handler under pres og gøre dem til lettere syndebukke for eventuelle konflikter. De finder desuden, at krav og kontrol ikke har en intern interaktion, og de påvirker derfor individet uafhængigt af hinanden. En person har således øget risiko for at blive udsat for mobning, hvis vedkommende oplever høje krav *eller* manglende kontrol på sin arbejdsplads (Baillien, De Cuyper & De Witte, 2010, pp. 200f). På baggrund af denne undersøgelse vil jeg argumentere for, at en passivitetsdiskurs, der konstruerer individet som inaktivt, kan bevirke, at vedkommende har højere risiko for at blive mobbet. Dette argument begrundes jeg med ovenstående vurdering af at en gennemgående konstruktion som passiv og manglende kontrol over egne handlinger kan bevirke, at vedkommende mister oplevelsen af kontrol. Passivitetsdiskursen kan således tænkes at øge individets risiko for at blive mobbet.

Ovenstående pointe vil jeg underbygge yderligere, idet mobning af flere forskere er blevet koblet til Post Traumatisk Stress Syndrom, hvor oplevelsen af kontrol har en

---

vigtig medierende indflydelse. Noreen Tehrani påviser i et studie, hvordan 44% af medarbejdere, der har været udsat for mobning, oplever symptomer knyttet til PTSD (Tehrani, 2004, p. 364). Richard Seides beskriver desuden, hvordan mobning på arbejdspladsen kan beskrives som værende et mikrotraume. Mikrotraumer adskiller sig fra andre traumer ved at være mildere, længerevarende og foregå over flere gange, men kan på samme vis som et almindelig traume bevirke, at individet får en række PTSD symptomer, herunder intens frygt, sorg, hjælpeløshed og genoplevelse af traumet (Seides, 2010, pp. 726f). I arbejdet med PTSD spiller individets egne overbevisninger en stor rolle, og Livanou et. al. finder i en undersøgelse at særligt to overbevisninger kan forudsige forbedringer af symptomerne. Der er tale om oplevelsen af kontrol samt attribueringen af værdi ved egne handlinger (Livanou et. al., 2002, p. 163). Undersøgelsen konkluderer, at en manglende oplevelse af kontrol inden og efter behandlingen for PTSD gør individet prædisponeret for tilbagefald og mindsker muligheder for heling (Ibid., p. 164).

Oplevelsen af kontrol har således store konsekvenser for et individ, der lider af PTSD symptomer. En manglende oplevelse af kontrol kan påvirke individets evne til at håndtere symptomerne samt øge risikoen for, at individet oplever tilbagefald, efter de har fået det bedre. På baggrund af denne viden vurderer jeg, at en person, der udvikler PTSD symptomer som en reaktion på mobning på arbejdspladsen, vil opleve negative konsekvenser ved at blive konstrueret ud fra en passivitetsdiskurs. Dette begrundet med, at der tidligere er argumenteret for at passivitetsdiskursen netop vil nedsætte individets oplevelse af kontrol.

4.1.2.1 Opsamling

Opsummerende ses det, at passivitetsdiskursen har en række negative konsekvenser for individet. Jeg vurderer, at diskursen kan påvirke individets oplevelse af kontrol ved at skabe en konstruktion, hvor individet ikke selv har mulighed for at handle. Dette medvirker efterfølgende, at individet vil opleve manglende kontrol over situationen og egne evner. Denne mangel kan have alvorlige negative konsekvenser for individet. Ved at anvende Karaseks krav-kontrol model er det blevet diskuteret, at et lavt niveau af kontrol øger risikoen for at blive udsat for mobning. Ved at anskue mobning på arbejdspladsen som et mikrotraume, ses det desuden, at en manglende oplevelse af kontrol har en negativ effekt på individets evne til at arbejde med sine

---

PTSD symptomer. Derudover er manglende kontrol medvirkende til at forudsige eventuelle tilbagefald. Der kan således argumenteres for, at passivitetsdiskursen både øger risikoen for, at en person udsættes for mobning, men også problematiserer arbejdet med at løse problematikken.

4.1.3 Selvhjælpsdiskursen

Selvhjælpsdiskursen har været mindre dominerende i materialet end de to ovenstående diskurser, men har alligevel været gennemgående. Den kommer, som beskrevet i analysen, typisk til udtryk ved, at der i tekstmaterialet henvises til, hvad individet kan eller bør gøre, når vedkommende befinder sig i en mobbesituation, men bakkes ikke løbende op og ender derved med mindre magt end offerdiskursen og passivitetsdiskursen. Selvhjælpsdiskursen konstruerer individet som handlende agent med indflydelse på egne handlinger.

Ligesom ved de ovenstående diskurser, så kan selvhjælpsdiskursen have en række konsekvenser for individet af både positiv og negativ karakter. En af disse konsekvenser ses ved at anskue diskursen ud fra Albert Banduras teori omkring self-efficacy. Self-efficacy defineres således: *"people's domain-specific perceptions of their ability to perform the actions necessary to achieve desired outcomes."* (Gallagher, 2012, p. 314). Begrebet omhandler således individets tiltro til egne evner eller formåen, men har ingen velegnet dansk oversættelse, og jeg vil derfor anvende den engelske betegnelse herefter. Jeg har valgt at inddrage teorien omkring self-efficacy i forhold til selvhjælpsdiskursen, da jeg vurderer, at denne diskurs netop konstruerer individet med kompetencerne til at håndtere den situation, de placeres i. Det, at selvhjælpsdiskursen konstruerer individet som modtagende for en række råd og vejledninger, skaber også en implicit forståelse af, at individet formår at handle på disse. Ligesom med de ovenstående diskurser vurderes det her, at når individet gentagende gange konstrueres på en bestemt måde, så vil vedkommende over tid inkorporere det til en del af deres selvopfattelse. Jeg vurderer således at en selvhjælpsdiskurs, der løbende konstruerer individet med self-efficacy, på sigt vil gøre at individet opnår self-efficacy.

Et kritisk punkt kan her være, at det ikke nødvendigvis er givet, at vedkommende vil lykkes i bestræbelserne på at følge de opstillede råd, eller om de over-

---

hovedet har et ønske om at forsøge. Hertil vil jeg argumentere her for, at afsenderens og individets oplevelse har større betydning end de konkrete handlinger. Self-efficacy omhandler netop forestillingen om handlingens udfald og ikke det reelle udfald: *“Self-efficacy is not a perception of whether one will perform these actions or whether one will necessarily achieve the desired outcomes, but an evaluation of whether one can perform the necessary actions.”* (Ibid., p. 314). Selvhjælpsdiskursen vurderes således at være medierende for niveauet af individets self-efficacy.

En persons niveau af self-efficacy kan have store konsekvenser for vedkommendes evner til at håndtere en mobbeproblematik. Miranda Olf, Willie Langeland og Berthold Gersons beskriver, hvordan individets opfattelse af en stressfuld situation kan påvirke dets psykiske tilstand (Olf, Langeland & Gersons, 2005, p. 460). Såfremt en stressfuld situation opfattes som en udfordring, vil den biologiske stressreaktion, der opstår i individet, modereres positivt ved at mobilisere individets energi imod at cope. Bliver en stressfuld situation derimod opfattet som en trussel, vil individet opleve en højere grad af negative emotioner samt større risiko for at udvikle PTSD symptomer. Opfattelsen af situationen som en trussel vil desuden medvirke til, at individets energi omledes til at regulere vedkommendes emotioner og derved fjernes fra problemløsningen. Om en situation opfattes som en udfordring eller en trussel medieres blandt andet af individets oplevelse af egne evner i forhold til at løse problematikken (Ibid., p. 459f). Det ses således, at en selvhjælpsdiskurs, og i forlængelse heraf individets self-efficacy, kan spille en stor rolle i forhold til, hvordan individet til opfatte en mobbesituation, og herigennem hvordan vedkommende vil reagere herpå. En selvhjælpsdiskurs vil have en positiv indvirkning, idet jeg vurderer, at den er medvirkende til at øge individets niveau af self-efficacy. Dette vil til gengæld bidrage til, at vedkommende oftere vil opfatte mobbesituationer som udfordringer frem for trusler og derved have en mere hensigtsmæssig reaktion herpå.

Denne forståelse understøttes desuden af den tidligere beskrevne teori af Seides og Livanou et. al. (afsnit 4.1.2). I denne teori blev oplevelsen af mobning koblet sammen med udviklingen af PTSD symptomer, og i arbejdet med at håndtere disse er særlig to følelser relevante, nemlig oplevelsen af kontrol og attribuering af værdi til egne handlinger. Jeg vurderer, at et individ der konstrueres i en selvhjælpsdiskurs i højere grad vil attribuere værdi til egne handlinger, og i forlængelse heraf vil selvhjælpsdiskursen kunne modvirke PTSD symptomer. Det at have tillid til at

---

ens egne handlinger har således stor relevans for, hvor påvirket individet bliver at mobbeproblematikken, samt hvordan de formår at cope med den.

Selvhjælpsdiskursen kan også tænkes at have en negativ effekt, da den kan bidrage til også at mindske individets self-efficacy, hvilket jeg vil argumentere for i det følgende. Self-efficacy medieres blandt andet af beherskelse, hvilket vil sige, at såfremt en person påtager sig en opgave og mislykkes med denne, vil det medføre, at vedkommende har mindre tillid til at kunne løse tilsvarende opgaver i fremtiden (Gallagher, 2012, p. 315). Individer der ikke formår at lykkes med de opstillede mål vil således få mindre self-efficacy, hvilket kan skabe en u hensigtsmæssig negativ spiral påvirkning. Hvis individet fejler i sine bestræbelser på at opnå et opstillet mål, vil det mindske vedkommendes self-efficacy, dette vil til gengæld bevirke at vedkommende i højere grad ser nye situationer som trusler og derved reagerer emotionel på situationen frem for at cope med den. Disse handlinger kan til gengæld påvirke, at individet vil få svære ved at lykkes med sine bestræbelser, da vedkommende anvender sine ressourcer u hensigtsmæssigt, hvilket igen kan mindske personens self-efficacy.

Det er således særligt vigtigt at sikre, at selvhjælpsdiskursen konstrueres på et niveau, der tilsvarende individets faktiske evner så meget som muligt. Hvis målet bliver sat for højt, risikeres det, at individets self-efficacy mindskes, da vedkommende vil fejle i sine forsøg. Bliver målet derimod sat for lavt, kan der være risiko for at individet vil se det som en manglende tillid til personens evner og igen mindske vedkommendes self-efficacy.

4.1.3.1 Opsamling

Opsummerende ses det, at selvhjælpsdiskursen har en række positive effekter, men at balance er et essentielt for at sikre disse effekter. Diskursen underbygger individets self-efficacy, hvilket er medvirkende til, at individet oplever mobbeproblematikken som en udfordring frem for en trussel. Derudover har jeg argumenteret for, at den stressfulde energi, der fremkaldes i mobbesituationen, får mulighed for at blive anvendt konstruktivt til at problemløse frem for at kontrollere egne emotioner. Dog er det tale om en meget fin balancegang, og selvhjælpsdiskursen kan, såfremt den ikke matcher individets evner, være medvirkende til at mindske vedkommende self-efficacy og herigennem skabe øget stress samt nedsætte personens evner til at cope.

4.1.4 Den kollektive diskurs

Den kollektive diskurs er kendetegnet ved, at den konstruerer mobbesituationen som en kollektiv problematik og herigennem individets rolle som en del af en større sammenhæng. I denne konstruktion bliver individet tildelt det samme ansvar som de andre involverede parter, idet problematikken ses som en fælles udfordring. Den kommer typisk til udtryk ved at mobning italesættes som en social proces, der skal løses i fællesskab. Denne diskurs udfordrer løbende offerdiskursen, idet den ikke støtter op omkring den klare opdeling i mobber- eller offerroller. Ligesom selvhjælpsdiskursen understøttes den kollektive diskurs dog sjældent, hvilket gør at den har svært ved at opnå reel magt.

Konsekvenserne ved at anvende en kollektiv diskurs er ikke lige så tydelige som ved de tre ovennævnte diskurser. Denne diskurs forholder sig ikke direkte til individets rolle, men opstår i relationen imellem individets rolle og de andre roller i mobbesituationen, eksempelvis mobbere, lederen eller organisationen. Jeg vil argumentere for, at når mobbeproblematikken konstrueres som en social proces, så konstrueres individet herigennem som en aktiv del af denne proces. En sådan konstruktion kan have både positive og negative konsekvenser.

En positiv konsekvens ved at anvende en kollektiv diskurs og derved konstruere individet som en del af processen, omhandler individets evne til handlinger. Det, at blive konstrueret som en del af processen fremfor som modtager af en handling, kan formodentlig bevirke, at individet oplever et højere niveau af handlemuligheder og herigennem kontrol. Som det blev beskrevet i ovenstående gennemgang af passivitetdiskursen (jf. afsnit 4.1.2), har individets oplevelse af kontrol netop stor relevans for vedkommendes risiko for at blive udsat for mobning samt evne til at håndtere problematikken. En højnet oplevelse af kontrol kan således bidrage til at mindske chancen for, at individet vil indgå i en mobbeproblematik, samt at højne individets evner til konstruktivt at håndtere mobningen. En anden positiv konsekvens ved den kollektive diskurs er en øget self-efficacy. Ligesom med kontrol vurderer jeg, at det at blive konstrueret som en aktiv del af en problematik kan bidrage til, at individet vil have en større tiltro til, at vedkommendes handlinger har en effekt. En øget self-efficacy bevirker, som det beskrives i ovenstående (jf. afsnit 4.1.3), at individet vil

---

opfatte mobbeproblematikken som en udfordring frem for en trussel og derved målrette sin respons til handling frem for frygt og ubehag. Opsummerende argumenteres der her for, at når individet konstrueres ud fra en kollektiv diskurs, vil det øge vedkommendes oplevelse af at egne handlinger gør en forskel, hvilket kan have en række positive effekter.

Ud over de positive konsekvenser kan den kollektive diskurs også tænkes at påvirke individet på en negativ måde. Med dette mener jeg, at når den kollektive diskurs konstruerer individet som en del af processen og herved som medejer af mobbeproblematikken, kan nogle individer opleve at føle en øget skyld for den situation, de befinder sig i. Baggrunden for at skyld her anses som værende en negativ konsekvens er blandt andet, at skyld fungerer delvist medierende for PTSD symptomer. Tess Browne, Michael Evangeli og Neil Greenberg finder i en undersøgelse af arbejds-trauma hos journalister, at skyld fungerer delvist medierende for traume og PTSD symptomer. De finder, at en øget oplevelse af skyld for det traume, personen har været udsat for, er medvirkende til, at vedkommende udvikler flere PTSD symptomer (Browne, Evangelig & Greenberg, 2012, p. 209). Det er tidligere i specialet blevet beskrevet hvordan mobning kan resultere i PTSD symptomer (jf. afsnit 4.1.2). I denne optik vurderer jeg, at den kollektive diskurs kan være medierende for, at individet har en øget oplevelse af skyld og herigennem have en negativ effekt på vedkommendes PTSD symptomer.

4.1.4.1 Opsamling

Opsummerende ses det, at den kollektive diskurs konstruerer individet som havende et medansvar for den problematik, det befinder sig i. Et medansvar, der kan have forskellige konsekvenser. Det kan resultere i en bemyndigelse af individet, der åbner op for, at vedkommende selv handler og herigennem opnår en følelse af kontrol og self-efficacy. Dog kan det også resultere i en oplevelse af skyld, hvilket kan påvirke udviklingen af PTSD symptomer.

4.1.5 Diskurserne på tværs

Som det ses i ovenstående diskussioner er der fire diskurser i spil i analysen, og alle fire søger de at konstruere individet på en specifik måde. Nogle af diskurserne kan

---

fungere understøttende for hinanden, hvor andre, som tidligere nævnt, udfordrer hinanden. Denne diskursive kamp vil jeg udfolde i det følgende.

Indledningsvis vil jeg kort opsummere de fire diskurser. Offerdiskursen konstruerer individet som det uskyldige offer, passivitetsdiskursen konstruerer individet som en passiv og inaktiv modtager, selvhjælpsdiskursen konstruerer individet med et potentiale for at hjælpe sig selv, hvis vedkommende får den korrekte støtte, og den kollektive diskurs konstruerer individet som en af flere parter, der er ansvarlige for mobbe-problematikken. Det er vigtigt at være opmærksom på, at diskurserne ikke skal ses som fire adskilte kasser, men som retninger der alle bevæger sig på et kontinuum.

Offerdiskursen og passivitetsdiskursen kan siges at understøtte hinanden, da de begge søger at konstruere individet som den modtagende og inaktive part. Diskurserne understøtter ofte hinandens konstruktioner, eksempelvis ved at begge diskurser flere steder er aktive i samme afsnit eller sætning. Det, at diskurserne på denne måde tekstuel understøtter hinanden, gør, at de bidrager til at fremme de samme pointer og støtter op om de samme forståelser. Den diskursive forståelse kommer således til at fremstå klart og uforstyrret. Dette betyder dog ikke at diskurserne er identiske, og hvor offerdiskursen fokuserer på individets uskyld, så vægter passivitetsdiskursen et større fokus på individets inaktivitet. Såfremt offerdiskursen var blevet understøttet løbende af eksempelvis selvhjælpsdiskursen, kan det tænkes at individet var blevet konstrueret markant anderledes. Offerrollen kunne her være blevet karakteriseret ved en uskyld, men også en højere tiltro til egen evner og oplevelse af kontrol. Det komplette billede, der konstrueres af individet igennem diskurserne, er således ikke kun et udtryk for, hvilke diskurser der er i spil, men også hvordan de kombineres.

På samme vis ses det, at selvhjælpsdiskursen og den kollektive diskurs understøtter hinanden, idet de begge konstruerer individet i en mere handlingsorienteret position. Også her kan der findes gradforskelle i diskursernes fokus. Selvhjælpsdiskursen søger primært at konstruere individet med evner og muligheder til at handle inden for en begrænset ramme, hvorimod den kollektive diskurs i højere grad søger at skabe en forståelse af mobbeproblematikken som et kollektivt problem, hvor individet er en naturlig del af dette. I modsætning til de ovenstående diskurser, ses samarbejdet imellem disse ikke i de enkelte sætninger eller konstruktioner, da de an-

---

vendes forskellige steder i teksterne. De understøtter hinanden på et mere overordnet niveau ved at skabe en forståelse af individet som aktiv og involveret part.

Der er i høj grad konsensus i materialet omkring, at offerdiskursen er den dominerende, da denne diskurs, understøttet af passivitetsdiskursen, anvendes hyppigere og mere gennemgående end de andre. Den bliver enkelte steder udfordret af den kollektive diskurs og selvhjælpsdiskursen, idet disse søger at konstruere individet med en langt højere grad af agency og medansvar. Dette har den konsekvens, at teksterne til tider kan virke selvmodsigende (jf. afsnit 3.2.1). Som det beskrives igennem analysen og i den ovenstående diskussion, bliver den kollektive diskurs typisk ikke underbygget på samme måde, som offerdiskursen gør materialet igennem. Offerdiskursen anvendes gennemgående hyppigere end den kollektive diskurs og konstrueres både eksplicit med beskrivelsen ”mobbeoffer” samt implicit ved eksempelvis brugen af substantiver frem for verber. Herimod konstrueres den kollektive diskurs direkte, men understøttes sjældent implicit igennem ordvalg mm. Den diskursive kamp, der opstår imellem de to konfliktende diskurs, er således ulige og falder hurtigt ud til fordel for offerdiskursen som løbende konstrueres som den dominerende diskurs.

4.1.5.1 Opsamling

Det kan opsamles, at de forskellige diskurser både udfordrer og understøtter hinanden undervejs. Der, hvor der er størst uenighed, er mellem offerdiskursen og den kollektive diskurs, hvilket kan skabe forvirring hos modtageren. I denne magtkamp ses det, at offerdiskursen konstrueres som den mest dominerende.

4.2 Metodologiske refleksioner

Indeværende afsnit vil indeholde en række refleksioner omkring specialets metodologiske forhold. Jeg vil her diskutere de eventuelle positive og negative konsekvenser, der er opstået på baggrund af de beslutninger, der er truffet undervejs. Det første afsnit vil omhandle overvejelser om, hvorvidt jeg lever op til de kvalitetsmæssige forhold jeg indledningsvis præsenterede (jf. afsnit 4.2.1). Det andet afsnit vil omhandle en vurdering af de metodologiske til- og fravalg, samt hvilke eventuelle begrænsninger disse har skabt. Slutteligt vil jeg reflektere over min egen erkendelsesproces igennem specialet.

4.2.1 Kvalitetsovervejelser

I specialets metodeafsnit præsenterede jeg tre kvalitative begreber, som jeg søger at anvende for at sikre specialets kvalitet. Det drejer sig om troværdighed, bekræftbarhed og overførbarehed (jf. afsnit 2.5). Disse blev udvalgt, da de, modsat begreberne validitet, reliabilitet og generaliserbarhed, der er tæt knyttet til den kvantitative forskningstradition, formår at understøtte den kvalitative forskningsmetode. Som det blev beskrevet tidligere i specialet omhandler troværdighed at sikre, at troværdigheden omkring den fremkomne data, herunder at holde data og tolkning adskilt. Dette har jeg forsøgt at opnå ved at lave en grundig beskrivelse af, hvordan dataene er udvalgt (jf. afsnit 2.3) samt ved løbende at henvise til de udvalgte hjemmesider, således læseren har mulighed for at se hele materialet i den oprindelige kontekst. Jeg er opmærksom på, at troværdigheden kan lide under, at der ikke har været flere personer til at forholde sig kritisk til udvælgelsen, da jeg er alene om at forfatte indeværende projekt. Af denne årsag har jeg haft fokus på at beskrive udvælgelsesprocessen detaljeret, for at sætte læseren i stand til selv at varetage denne vurderingsopgave og konkludere herpå.

Det andet kvalitative begreb er bekræftbarhed, og omhandler det at skabe en gennemgående transparens i forhold til tolkningen af den indsamlede data samt min position som forsker i denne forbindelse. For at højne bekræftbarheden har jeg løbende gennem analysen og diskussionen benyttet citater, da jeg har vurderet, at disse giver læseren mulighed for at forholde sig til grundlaget for de forskellige tolkninger. Jeg anvender desuden en eksisterende analysemodel, Faircloughs tredimensionelle analysemodel, således at de forskellige analytiske greb kommer fra en teori og ikke mine personlige præferencer. Jeg har løbende tilpasset modellen og anvender den ikke i sin oprindelige struktur, men jeg vurderer dog, at dette ikke har effekt på bekræftbarheden, så længe mine til- og fravalg samt baggrunden derfor er tydeligt beskrevet.

Det sidste kvalitative begreb er overførbarehed, hvilket, som navnet indikerer, omhandler, om projektets resultater kan overføres til andre sammenhænge, og derved have en generel samfundsmæssig relevans. Jeg beskrev indledningsvist, at specialets formål jo netop var at undersøge sociale diskurser og derved bidrage til generel viden. Min vurdering er, at dette kun til dels er opnået. Da det diskursive arbejde i høj grad er foregået på mikroplan, har det begrænset, hvor mange konklusio-

---

ner, der kan drages på makroplan og derved kan anvendes i andre sammenhænge. Jeg vurderer dog, at specialet her kan anses som et pilotprojekt, og at resultaterne skaber grobund for yderligere forskning i denne retning. Dette vil blive udfoldet yderligere i de to efterfølgende afsnit omkring anbefalinger og perspektivering (jf. afsnit 5 og 7).

Opsummerende ses det, at det, at jeg forfatter specialet alene, stiller en række forhøjede krav til min evne til løbende at skabe transparens og vurdere min egen objektivitet. Disse krav har jeg i ovenstående vurderet som værende opfyldte, og at specialet lever op til de kvalitetsmæssige krav, der stilles indenfor kvalitativ forskning.

4.2.2 Til- og fravalg

I indeværende afsnit vil jeg diskutere, hvilke fordele og ulemper der er ved de metodologiske til- og fravalg, jeg har lavet, samt vurdere hvornår metoden har bidraget eller været mangelfuld i forhold til mit formål.

Generelt har arbejdet med den kritiske diskursanalyse været værdifuldt, idet Faircloughs overordnede tanker omkring diskurser og arbejdet hermed falder godt i tråd med specialets formål. Et eksempel herpå er Faircloughs ønske om at anvende diskursanalysen til at udfordre den viden, som vi tager for givet, og de magtforhold der ligger til grund herfor. Dette stemmer overens med specialets ønske om at stille spørgsmålstejn ved den eksisterende konstruktion af individet i mobbesituationen. Derudover har Faircloughs detaljerede redskaber til tekstanalyse været særligt brugbare i analysearbejdet. Hans opdeling i diskursiv- og social praksis har dog vist sig ikke at være hjælpsom, blandt andet da det i indeværende speciale ikke er muligt i at diskutere individets konsumptionsproces uden også at forholde sig til de sociale rammer, vedkommende befinder sig i.

Det sted, hvor jeg i udarbejdelsen af specialet oplevede den største teoretiske mangel, var i arbejdet med forandring. Fairclough beskriver med hans begreb interdiskursivitet, hvordan forandring opnås på et socialt og samfundsmæssigt plan, når diskurser kombineres på nye måder (jf. afsnit 2.2.2.4). Hans model giver dog ikke mulighed for at arbejde med de interdiskursive kampe, der opstår i den individuelle tekst. Samt beskriver den ikke, hvornår en diskurs kan vurderes at have magt nok til at skabe forandring igennem interdiskursivitet. Denne problematik er særligt rele-

---

vant i indeværende speciale, da jeg primært analyserer på mikroniveauet og her oplever en mangel i forhold til at analysere på de mindre kampe, der opstår, når to modsatte diskurser mødes i teksten.

Jeg anvender, som tidligere beskrevet, socialkonstruktionismen som videnskabsteoretisk grundlag (jf. afsnit 2.1) og Faircloughs diskursteori som teoretisk grundlag (jf. afsnit 2.2.1). Begge teorier arbejder ud fra antagelsen om, at viden og identitet skabes igennem sociale og sproglige processer i et cirkulært og reciprokt forhold. Da ovenstående diskussioner tager udgangspunkt i konsekvenserne af en række diskurser for individet, kommer disse dog til udelukkende at behandle forholdet imellem individ og diskurs i den ene retning. Et gennemgående tema i diskussionerne er, hvordan den diskursive konstruktion af individet har en indvirkning på, hvordan personen anskuer sig selv, hvilket til gengæld kan påvirke deres mentale tilstand og handlinger. Det er her vigtigt for mig at pointere, at dette forhold også går den anden vej. Individets handlinger og mentale tilstand er også medvirkende til at påvirke de diskurser og den generelle sociale sammenhæng personerne befinder sig i. Som eksempel herpå er passivitet ikke nødvendigvis udelukkende et resultat af en diskursiv praksis, men kan også være udtryk for en personlig adfærd, der er medvirkende til at påvirke diskursen. Baggrunden for, at sidstnævnte påvirkning ikke udfoldes yderligere, er netop specialets formål. Jeg har ønsket, som beskrevet i indledningen, at undersøge hvordan individets rolle i mobbesituationer diskursivt konstrueres, samt hvilke konsekvenser det har for personen (jf. afsnit 1.2.1), og ikke ønsket at gå nærmere ind i, hvordan individets handlinger er medvirkende til at konstruere diskursen. Denne beslutning er dog ikke en negligering af, at sidstnævnte er lige så relevant for problematikken og diskursernes udvikling.

Igennem specialet har jeg truffet en række forskellige beslutninger vedrørende til- og fravalg af blandt andet materiale, analyseområder mm. Disse forskellige beslutninger har, ligesom de teoretiske til- og fravalg, en række konsekvenser for, hvad jeg i sidste ende reelt kan konkludere på.

Et af mine mest åbenlyse tilvalg er mit primære fokus på individets rolle i mobbeproblematikken. Dette tilvalg forudsætter et fravalg af de andre roller, der er i spil, og jeg kan således ikke konkludere på mobberens, lederens eller organisations rolle i samme stil. Derudover har mit valgte tekstmateriale den konsekvens, at

---

afsenderrollen får en meget upersonlig karakter. Idet materialet består af artikler produceret af en forfatter for en hjemmeside eller virksomhed, kan det være svært at opnå indsigt i den enkelte forfatters tilgang. Jeg har på den vis fravalgt at arbejde med produktionsprocessen. Slutteligt gør mit valg af fokus, at jeg udelukkende fokuserer på bevægelsen fra diskursen og imod social handlen, og ikke den anden vej. Opsummerende ses det, at de forskellige til- og fravalg, jeg tager i specialet, har de konsekvenser, at jeg mister en række andre perspektiver. Det kan diskuteres, hvorvidt disse perspektiver ville have påvirket specialets resultater i en markant anderledes retning, og det derfor har været etisk og fagligt uforsvarligt at udelade dem. Jeg vil dog argumentere for, at til- og fravalg er en grundlæggende del af at lave forskning, så længe de forskellige begrænsninger, dette medfører, bliver tydeliggjort.

4.2.3 Erkendelsesproces

Ovenstående vurderinger ses som et udtryk for, at jeg igennem specialet har opnået ny viden og større indblik i nogle af de forskellige diskursive konstruktioner, der er i spil i samfundet. Jeg har således som forsker været igennem en personlig erkendelsesproces. I specialets indledning var jeg nysgerrig på, om individets rolle diskursivt blev nedtonet på baggrund af et ønske om at undgå skyldspålægning. Jeg er igennem mit arbejde blevet bevidst om, at dette er en grov forenkling af de mange underliggende processer, der er i spil, og at det er i de små detaljer grundlaget til alle handlinger skal findes.

Processen med at foretage en diskursanalyse har i mig skabt en øget bevidsthed omkring, hvordan enkelte ordvalg eller grammatiske konstruktioner kan være medvirkende til at understøtte eller modarbejde bestemte diskursive forståelser. Af denne årsag har jeg igennem specialet løbende forsøgt at anlægge så faglig en vinkel som muligt. Eksempelvis har jeg taget eksplicit stilling til, at der skal henvises til personen, der blev udsat for mobning som ”individet” frem for som ”mobbeoffe-ret” eller ”parten”. Denne beslutning gør, at der sprogligt anlægges en mere faglig og klinisk diskurs i specialet. Dette vurderer jeg dog er den mest ønskværdige konstruktion, da jeg ønsker at forholde mig så neutral som muligt og påvirke den diskursive kamp så lidt som muligt. Det kan ikke undgås at jeg igennem mit sprog vil understøtte en type diskurs, hvorfor mit rationale har været at vælge en diskurs, der forholder

---

sig neutralt i den diskursive kamp mellem de to dominerende diskurser og derved ikke ”vælger side”.

Et andet vigtigt element, som jeg igennem specialet er blevet opmærksom på, er, at selvom jeg som forfatter giver en introduktion til, hvordan specialet skal læses, kan det ikke forventes, at dette vil forme hele læserens indtryk. Et eksempel herpå er min beslutning om, at specialet udelukkende skal fokusere på, hvordan individet bliver påvirket af de forskellige diskurser, og ikke hvordan diskurserne kan tænkes at blive påvirket af individets handlinger. Denne bevirker, at jeg udelukkende præsenterer forskellige måder, hvorpå individet påvirkes, men ikke de modsatrettede. På trods af, at rationalet bag dette valg er blevet fremlagt for læseren, vil jeg argumentere for, at det stadig kan skabe et udtryk eller en forståelse af individet som primært konstrueret af diskursen. Ligesom jeg i min analyse pointerer, at en eksplicit diskurs ikke vil opnå reel magt, hvis ikke den understøttes af de implicite forhold, så vurderer jeg, at læserens indtryk i høj grad formes af de informationer, der gives flest af. Dette er på trods af, at der eksisterer en viden om, at andre informationer bevidst tilbageholdes.

Mit mål igennem udarbejdelsen af projektet er ikke at opnå total diskursiv neutralitet eller komplet overensstemmelse imellem, hvad jeg som forfatter ønsker at formidle, og hvordan læseren vil modtage den viden. Udover at være en urealistisk målsætning, særligt inden for kvalitativ forskning, er det desuden ikke foreneligt med mit socialkonstruktionistiske videnskabsteoretiske grundlag. I den socialkonstruktionistiske tankegang findes der ikke hele sandheder, men derimod situationelle forhold, der kan opfattes forskelligt afhængigt af den enkelte person. Mit mål i udviklingen af projektet er løbende at skabe bevidsthed omkring de forskellige diskursive forhold, der er i spil og hvordan mit speciale, og herigennem jeg som forfatter, kan tænkes at påvirke disse.

4.3 Delkonklusion

I indeværende afsnit vil jeg kort konkludere på resultaterne af ovenstående diskussioner.

I den første halvdel af diskussionen er de fire diskurser diskuteret i forhold til deres eventuelle konsekvenser for individet samt deres indbyrdes interaktion. Jeg finder, at

---

offerdiskursen kan bevirke, at individet vil anvende beskrivelsen mobbeoffer selvbetegnende for sig selv, hvilket til gengæld vil øge de negative konsekvenser for vedkommende i form af blandt andet øget stress. Jeg vurderer desuden, at offerdiskursen kan bevirke, at individet vil anvende en upersonlig kausal tilskrivning. Denne type af tilskrivning kan tænkes at være medvirkende til at mindske individets oplevelse af skyld for mobbeproblematikken, men samtidig problematisere vedkommendes evner til at handle. Passivitetsdiskursen bliver koblet sammen med en manglende evne til handling og herigennem kontrol. Dette kan øge individets risiko for at blive udsat for mobning samt begrænse vedkommendes evner til at håndtere eventuelle PTSD symptomer. Selvhjælpsdiskursen er blevet vurderet at have en effekt på individets self-efficacy og herigennem oplevelsen af, om en situation anses som en udfordring eller en trussel. Dette påvirker til gengæld om personens mentale ressourcer anvendes emotionsregulerende eller problemløsende. I diskussionen af selvhjælpsdiskursen kommer jeg desuden frem til, at denne kan fungere understøttende for individets self-efficacy frem til et vist punkt. Så længe individet opfordres til at foretage realistiske handlinger vil self-efficacyen stige, hvis handlingerne dog bliver for svære og urealistiske at opnå, vil det have en modarbejdende effekt, og individets self-efficacy vil falde. I diskussionen har jeg argumenteret for, at den kollektive diskurs vil øge individets oplevelse af at være delagtiggjort i problematikken og herigennem deres oplevelse af kontrol og self-efficacy. Dette både mindsker chancen for at vedkommende bliver udsat for mobning fremadrettet samt bidrager til at individets ressourcer målrettes problemløsning frem for at regulere emotioner. Diskursen vurderes dog også at have en negativ effekt i form af en øget oplevelse af skyld og herigennem øgede PTSD symptomer.

Opsummerende er der en række mulige konsekvenser ved de forskellige diskurser. Heraf ses det, at den kollektive diskurs og selvhjælpsdiskursen berører en overvægt af positive konsekvenser, samt at offerdiskursen og passivitetsdiskursen berører en overvægt af de negative.

I en diskussion af diskurserne på tværs af hinanden finder jeg desuden, at de forskellige diskurser understøtter og modarbejder hinanden på forskellig vis. Hvor offerdiskursen understøttes af passivitetsdiskursen, understøttes den kollektive diskurs af selvhjælpsdiskursen. Offerdiskursen og den kollektive diskurs konflikter derimod, da de søger at konstruere individet på to modsatrettede måder. Dog konkluderes det, at

---

denne diskursive kamp er ulige, da den kollektive diskurs aldrig bliver understøttet, hvorfor offerdiskursen forbliver den dominerende.

I den sidste del af diskussionen har jeg vurderet, at specialet lever op til de tre kvalitative forhold, jeg indledningsvis har opstillet for at sikre en intern kvalitet. Dog er det først i afsnittene Anbefalinger og Perspektivering, at specialets overførbarhed vil blive synligt (jf. afsnit 5 og 7). Jeg finder desuden, at arbejdet med Faircloughs kritiske diskursanalyse har været særligt meningsgivende i forhold til at analysere på det tekstuelle plan, men at der i hans teori er en mangel i forhold til at beskrive de interne konflikter, der opstår, når to modsatrettede diskurser ses i samme tekst. Efterfølgende beskriver jeg hvordan det er relevant at forholde sig til de forskellige til- og fravalg der er foretaget i udarbejdelsen af specialet, samt de eventuelle konsekvenser, der kan opstå på baggrund heraf. Konsekvenserne er blandt andet at flere vinkler, på grund af fravalg, ikke bliver behandlet.

Slutteligt fandt jeg, at jeg igennem udarbejdelsen af specialet har været igennem en erkendelsesproces, der bevirker, at jeg har en øget bevidsthed omkring, hvordan selv de mindste diskurser kan udvikle sig til at ændre større samfundsmæssige konstruktioner.

---

5 ANBEFALINGER

Som jeg er kommet frem til i ovenstående diskussion, er der ved de omtalte diskurser både negative og positive konsekvenser i spil. I dette afsnit vil jeg søge at anvende den viden til at udarbejde en række anbefalinger, for om muligt at forbedre håndteringen af mobning på arbejdspladsen. Anbefalingerne vil alle være målrettede imod, hvordan individets position kan forbedres. Dette er ikke et udtryk for, at indsats her vurderes at hjælpe mere eller være vigtigere end på andre niveauer eller ved andre roller. I den forbindelse vil jeg understrege, at jeg under ingen omstændigheder vil negligere mobberens, lederens eller organisationens rolle i mobbekonflikten. Valget er alene truffet på baggrund af, at specialet netop er målrettet individets rolle. Derfor er formålet med anbefalingerne her at udvide den eksisterende forståelse med nye vinkler, for herigennem at forbedre vilkårene for de personer, der bliver involveret i mobbeproblematikker.

Jeg vil nu komme med tre anbefalinger til ændringer, jeg mener kan implementeres for at forbedre individets vilkår. De tre anbefalinger omhandler henholdsvis en diskursændring, kollegiale relationer og aftabuivering.

5.1 Diskursændring

Den første anbefaling omhandler det informationsmateriale, der målrettes individerne, der er udsat for mobning, men før jeg kommer til denne vil jeg kort gennemgå baggrunden herfor. Jeg har vist, hvordan oplevelsen af kontrol og self-efficacy er nogle af de elementer, der har en positiv indflydelse på individets mentale sundhed. På samme vis ses det, at det, at en person anvender beskrivelsen offer selvbetegnende, har en negativ indvirkning. Når der skal laves indsats for at hjælpe individet og øge vedkommendes mentale sundhed, er det altså relevant at forholde sig til netop disse elementer. På denne baggrund vil jeg argumentere for, at det vil øge individets mentale sundhed, hvis der etableres en ny dominerende diskurs på området omkring mobning på arbejdspladsen. Det kan eksempelvis være en diskurs, hvor individet konstrueres med et højere niveau af kontrol og self-efficacy samt mindre i en offerposition. En diskurs, hvor individet fungerer som aktiv part i mobbeproblematikken, frem for som en inaktiv modtager. Denne forståelse går fint i tråd med selve definiti-

---

onen på mobning. Som det er blevet beskrevet tidligere i specialet (jf. afsnit 3.1.3) er noget af det grundlæggende for, at en episode overhovedet kan kaldes mobning netop modtagerens oplevelse af magtesløshed: *“Der er først tale om mobning, når den eller de personer, det går ud over, ikke er i stand til at forsvare sig effektivt imod dem”*(H1). Mit argument er, at såfremt vi kan arbejde med individets oplevelse af hjælpeløshed og manglende kontrol, vil vi automatisk arbejde med selve problematikken.

På den baggrund undrer det mig, at offerdiskursen og passivitetsdiskursen, der modarbejder individets kontrol, er blevet så dominerende på området. Da jeg ikke har forsket i udviklingen af de forskellige diskurser, kan jeg dog ikke konkludere på, hvorfor en bestemt diskurs er opstået frem for andre. Jeg vil ikke desto mindre argumentere for, at offerdiskursen og passivitetsdiskursen kan tænkes at være opstået på baggrund af blandt andet et etisk ønske om at beskytte individet, der bliver mobbet. Individet er blevet identificeret som et offer for en negativ handling og for at undgå at tildele vedkommende skyld for den situation, han/hun befinder sig i, bliver vedkommende konstrueret som den inaktive modtager. Der er tale om en konstruktion, der desværre, ifølge indeværende analyse og diskussion, viser sig at have en række negative konsekvenser. For at skabe en samfundsmæssig forandring på området, der vil kunne forbedre individets situation, kræver det en forandring i vores sociale strukturer. Denne opnås ifølge Fairclough, når diskurser blandes på nye og komplekse måder, og der opstår interdiskursivitet. For at skabe forandring er der således behov for en diskurs, der adskiller sig fra den eksisterende offerdiskurs. Jeg vurderer, at det, der skal til er en diskurs, der, ligesom den kollektive diskurs, tilgår mobning på arbejdspladsen ud fra en tanke om fælles ansvar. Uden at kunne udtale mig om de konkrete tanker bag udarbejdelsen af analysedataet, tyder det på, at forfatterne her har været bevidste omkring de positive effekter af at anskue mobning som en social proces, hvor alle har en aktiv rolle. Dette vurderer jeg på baggrund af citater som eksempelvis: *”Mobning rammer individuelt, men skal løses i fællesskab.”* (H1) og *”Mobning drejer sig om en social proces, der involverer såvel den mobbede som mobberne og vidnerne til mobning”* (A1). Citater som disse danner grundlag for den kollektive diskurs, men da udtalelserne og den kollektive diskurs ikke bliver underbygget gennem resten af materialet, så mister de deres magt og indflydelse.

På den baggrund omhandler den første anbefaling det informationsmateriale der målrettes individer, der er udsat for mobning. Jeg vil anbefale, at forfatterne, der står bag, har fokus på, at materialet understøtter en diskurs, der konstruerer individet som en aktiv og handlende part. En sådan diskurs, såfremt den bliver stærk og gennemgående nok, vil kunne skabe en ny form for interdiskursivitet på området og herigennem skabe grundlag for forandring. Der findes i materialet allerede sådanne konstruktioner. Eksempelvis oplistes der i artiklen fra HK.dk ti råd til, hvad individer der udsættes for mobning kan gøre (H3). Som jeg beskriver i analysen, så formoder jeg, at denne beskrivelse implicit indikerer, at individet evner at handle (jf. afsnit 4.1.3). Hvis sådan en liste skal have den ønskede effekt og evner at udfordre den eksisterende offerdiskurs, kræver det dog, at forståelsen af individet som en aktiv del af problematikken understøttes løbende. Dette kan opnås ved, at de eksplicite beskrivelser løbende understøttes med implicite, sproglige konstruktioner. Det kan eksempelvis være ordvalg, hvor begrebet part kan anvendes frem for offer, eller sætningskonstruktioner, hvor sætningerne grammatisk konstrueres således, at individet bliver agenten. Disse anbefalinger kan umiddelbart godt virke som ubetydelige og små ændringer til en omfattende problematik med alvorlige konsekvenser. Jeg vil dog argumentere for, at det netop er disse små og implicite modifikationer, der er nødvendige for at sikre en stabil og gennemgående diskursiv ændring. Som det ses gennem ovenstående analyse og diskussion har de små udtryk stor magt, og de kan have store konsekvenser for det enkelte individ. Herimod har en kontant udmelding kun værdi, hvis den underbygges implicit.

5.2 Kollegiale relationer

Den anden anbefaling udspringer af den tidligere beskrevne negative spiral, der kan tænkes at opstå, når en person selvbetegner sig som et offer. Individets selvbetegnelse kan bevirke, at vedkommende anskuer andres handlinger i en mere negativ optik end normalt, hvilket kan øge deres oplevelse af stress og ubehag. Dette kan igen påvirke, at de ændrer deres adfærd yderligere og derved kan komme til at fremstå mere sårbare og som nemme ofre (jf. afsnit 4.1.1). Jeg vil argumentere for, at denne vekselvirkning også kan have en positiv effekt. Idet en selvforståelse kan have indvirkning på individets relationer til andre i et reciprok forhold, kan relationen til andre også påvirke individets selvforståelse. Jeg vil på baggrund heraf anbefale, at der ar-

---

bejdes med alle individets kollegiale relationer og ikke udelukkende relationen imellem individet og mobberen. Der er i det eksisterende materiale fokus på, at lederen, der bliver opmærksom på en mobbeproblematik, skal forsøge at inddrage individets kollegaer, men dette i deres funktion som vidner til mobningen (L2 og H7). Min anbefaling går på, at lederen i lige så høj grad skal forsøge at facilitere en god kontakt imellem individet og andre kollegaer i virksomheden, uden at det omhandler mobbeproblematikken. Gode kollegiale relationer kan bevirke, at individet vil anskue relationer og handlinger i en mere positiv optik, og at der skal mere til før en handling vil blive opfattet negativt. Dette kan således påvirke, at individet oplever mindre stress og negative emotionelle reaktioner, hvilket til gengæld kan gøre, at kollegaer vil anskue individet som robust og resilient, og bidrage til yderligere positive kollegiale relationer.

Jeg er bevidst om, at en leder eller arbejdsmiljørepræsentant ikke kan diktere, hvorvidt der skal opstå en kollegial relation eller ej. Mit argument hæfter sig på, at de skal blive bedre til at udnytte det systemiske forhold, der gør, at en god kollegial relation et sted kan styrke individets evner til at arbejde med en eventuel mobbeproblematik et andet sted. Jeg vurderer, på baggrund af ovenstående analyse og diskussion, at de forskellige indsatser, der i øjeblikket anbefales mod mobning på arbejdspladsen, alle er målrettet konflikten. Ved at blive opmærksom på, hvordan en mere holistisk forståelse af individet samt mobbeproblematikken kan bidrage, vurderer jeg, at man kan opnå mere holdbare resultater.

5.3 Aftabuivering

Den tredje anbefaling omhandler en adskillelse af begreberne ansvar og skyld samt aftabuivering af medansvaret. De to ovenstående anbefalinger søger begge at aktivere individet i højere grad end vedkommende bliver i dag, og i den forbindelse at give vedkommende et medansvar for den situation, de befinder sig i. Jeg er bevidst om, at en sådan udtalelse kan virke provokerende, idet det kan misforstås som en måde at tillægge individet skylden for, at vedkommende bliver mobbet. Jeg vil gerne understrege, at jeg på ingen måde ønsker at give individet skylden for den situation, han eller hun befinder sig i, men at min vurdering af ovenstående analyse og diskussion er, at et fokus på individets medansvar kan bidrage til at afhjælpe de negative konsekvenser, vedkommende oplever. Det er interessant at overveje, om vores etiske for-

---

behold for at gå ind i diskussioner, der kan tolkes som skyldspålægning, er blevet så stort, at det ubevidst agerer som en form for censur.

Som tidligere beskrevet adskiller jeg i specialet begreberne ansvar og skyld. Begrebet skyld anvendes, når nogen er grunden til, at noget har udviklet sig negativt. Begrebet ansvar benyttes derimod, når nogen er forpligtiget til at stå til regnskab for noget eller sørge for nogen (jf. afsnit 1.4.2). I dette speciale er denne adskillelse foregået igennem en indledende begrebspræcisering. Denne adskillelse kan dog ikke lige så let overflyttes til hverdagsforståelse. I hverdagstale er begreberne ansvar og skyld tæt forbundne, og de anvendes typisk beskrivende for hinanden. Det er derfor essentielt, at implementeringen af ovenstående anbefalinger foregår på en omsorgsfuld og skånsom måde, hvor det sikres, at der ikke skabes en øget skyld i individet. Som beskrevet i ovenstående er skyldfølelse medierende for PTSD symptomer, og en øget skyldfølelse vil have en negativ indvirkning på individet, uagtet om afsenderen har haft denne hensigt eller ej (jf. afsnit 4.1.4).

På baggrund af ovenstående er den tredje anbefaling, at man i arbejdet med forebyggelse af mobning på arbejdspladsen, søger at aftabusere det at være medansvarlig for en konflikt, og at man forsøger at adskille forståelserne af ansvar og skyld. På baggrund af ovenstående er det min vurdering, at den mest effektive indsats for individet opnås ved at tildele vedkommende en øget oplevelse af ansvar, herunder kontrol og self-efficacy, uden en øget oplevelse af skyld.

5.4 Delkonklusion

Analyse og diskussion har dannet grundlag for tre anbefalinger til håndteringen af individets rolle i mobbeproblematikker. De to første anbefalinger gives ud fra ønsket om at øge individets oplevelse af kontrol samt self-efficacy. Jeg anbefaler, at det materiale, der udarbejdes omkring mobning på arbejdspladsen, revurderes, således at det både i de direkte informationer samt det implicite udtryk understøtter en konstruktion af individet som handlende aktør og medansvarlig for konflikten. Jeg anbefaler desuden, at ledere til medarbejdere, der oplever mobning også søger at arbejde med de kollegiale relationer, der ikke er tilknyttet mobbeproblematikken. Dette, da en god kollegial relation kan skabe en positiv spiral, og påvirke individets selv-betegnelse og emotionelle tilstand. Slutteligt anbefaler jeg, at man i arbejdet med mobning på arbejdspladsen forsøger at gøre op med det eksisterende tabu omkring individets

---

medansvar i mobbeproblematikken ved at arbejde med at adskille ansvar og skyld. Anbefalinger kan godt kan virke som almindelig sund fornuft, men specialets analyse og diskussion har vist netop, hvor vigtige de små detaljer og fundamentet i en diskurs er.

---

6 KONKLUSION

Dette speciale har haft til formål at undersøge, hvordan individets rolle diskursivt konstrueres i mobbeproblematikker på arbejdspladsen, hvilke konsekvenser disse diskursive konstruktioner har, samt hvilke anbefalinger der kan gives på baggrund heraf. Dette har jeg forsøgt at opnå igennem to dele. Først er Faircloughs kritiske diskursanalyse blevet anvendt til at analysere en række udvalgte tekster på området omkring mobning på arbejdspladsen. Herefter bliver resultaterne behandlet i en teoretisk og praktisk diskussion, der munder ud i en række konkrete anbefalinger til fremadrettet arbejde. Resultaterne af denne analyse samt diskussion vil blive præsenteret i nedenstående. Inden jeg præsenterer disse, vil jeg kort starte med at forholde mig til de etiske forhold, der er i spil.

Igennem specialet har jeg diskuteret individets rolle i samt ansvar for mobbeproblematikken. Dette kan, som jeg tidligere har diskuteret, være medvirkende til at skabe en etisk problemstilling, idet det kan fejltolkes, som om jeg søger at pålægge individet skylden for mobbesituationen. Jeg vil argumentere for, at denne problemstilling er blandt årsagerne til, at dette tema i høj grad negligeres i den eksisterende viden på området, og at det har været medvirkende til, at der er blevet skabt et tabu omkring individets aktive rolle. Dette tabu er medvirkende til, at jeg finder emnet særlig relevant at undersøge. Jeg ser det som både værdifuldt og nødvendigt at forholde sig kritisk til de emner, vi som samfund undgår samt baggrundene herfor. Jeg mener, at såfremt emnet behandles på en omsorgsfuld og etisk forsvarlig måde, opvejer muligheden for at frembringe ny og vigtig viden ift. at behandle og forebygge mobning på arbejdspladsen de eventuelle misforståelser, der kan opstå. Jeg vil, ligesom jeg har gjort i specialets indledning, pointere, at min klare holdning er, at det aldrig er individets skyld, at det bliver mobbet. Desuden er mit fokus på individets rolle på ingen måde et udtryk for, at jeg finder mobberens, lederens eller organisationens rolle mindre relevant. Mobning er en social proces, der skal løses i fællesskab. Jeg har i indeværende speciale blot valgt at fokusere på individets rolle i denne proces.

Min konklusion på ovenstående er, at emnet er behandlet på en omsorgsfuld måde, og specialet er etisk forsvarligt. Dette begrundes jeg med tre punkter. For det første har jeg løbende igennem specialet søgt at gøre mine intentioner tydeli-

---

ge. Jeg har understreget, at mit ønske ikke har været at finde en konkret sandhed, men i højere grad at kaste lys over en overset dimension og herigennem bidrage til individets helbredelse. For det andet har jeg i mine analyse valgt at arbejde primært på mikroniveau, hvilket har givet mit et robust grundlag at drage konklusioner ud fra. Slutteligt vurderer jeg, at den frembragte viden har opnået det indledende mål omkring at styrke arbejdet med at forebygge og håndtere mobning på arbejdspladsen. Af denne årsag understøtter det ikke kun den tidligere beskrevne rettighedsetik, ved at bidrage med ny viden, men også omsorgsetikken, idet den frembragte viden netop søger at drage omsorg for det enkelte individ (jf. afsnit 1.3).

Specialets problemformulering er inddelt i tre underliggende punkter, som hver er søgt besvaret i et af de tre overordnede afsnit, nemlig analyse, diskussion og anbefalinger. Jeg vil nu konkludere på disse tre individuelt.

I analysen bliver spørgsmålet omkring, hvordan individets rolle diskursivt konstrueres i mobbeproblematikker på arbejdspladsen, behandlet. Her finder jeg, at individets rolle konstrueres ud fra en række forskellige diskurser; offerdiskursen, passivitetsdiskursen, selvhjælpsdiskursen og den kollektive diskurs. Individet bliver således både konstrueret som det passive og inaktive offer for en negativhandling, samt som en aktiv del af mobbeprocessen. Af de forskellige diskurser konkluderer jeg, at offerdiskursen er den mest magtfulde, og individet konstrueres således generelt som det inaktive og uskyldige offer.

I specialets diskussion konkluderer jeg, at de fire forskellige diskurser har en række konsekvenser for individet af både positiv og negativ karakter.

Offerdiskursen øger individets selv-betegnelse som offer samt bidrager til, at vedkommende anvender en upersonlig kausal tilskrivning for mobningen. Dette vil påvirke individet negativt, idet det vil øge sundhedsproblematikkerne forbundet med mobningen, øge risikoen for fremadrettet at blive udsat for mobning, samt gøre individet handlingslammet i mobbesituationen. Af positive konsekvenser vurderer jeg, at diskursen vil bidrage til at mindske individets oplevelse af skyld.

Passivitetsdiskursen mindsker individets oplevelse af kontrol. Ifølge krav-kontrol modellen vil dette betyde, at individet vil have større risiko for at blive udsat for mobning. Derudover vil en manglende kontrol bevirke, at individer, der op-

---

lever PTSD symptomer, vil have større udfordringer ved at bearbejde disse symptomer samt være mere sårbare overfor eventuelle tilbagefald.

Selvhjælpsdiskursen, såfremt den anvendes i overensstemmelse med individets faktiske evner, bidrager til at øge individets self-efficacy. Denne øgede self-efficacy vil bidrage til, at individet anskuer problematikker som udfordringer frem for trusler og anvender sine mentale ressourcer mere effektivt.

Den kollektive diskurs kan bidrage både positivt og negativt. Det er positivt, at den kollektive diskurs skaber en oplevelse af bemyndigelse og herigennem en øget oplevelse af kontrol og self-efficacy. Det er negativt, at individet kan risikere at opleve øget skyld for situationen og herigennem øgede PTSD symptomer.

Offerdiskursen og passivitetsdiskursen understøtter hinanden, og den kollektive diskurs og selvhjælpsdiskursen understøtter hinanden, men de to 'grupper' modarbejder hinanden. I denne diskursive kamp er det offerdiskursen der vinder, og derved bliver den dominerende diskurs på området.

Specialet lever op til de kvalitetsmæssige overvejelser, der indledningsmæssigt blev præsenteret. Anvendelsen af Faircloughs kritiske diskursanalyse har fungeret fint i forhold til specialets formål, men har vist sig mangelfuld i arbejdet med de interne diskursive kampe.

Slutteligt giver jeg tre anbefalinger til arbejdet med at håndtere og forebygge mobning på arbejdspladsen. Det drejer sig om; At konstruere individet som handlende aktør i det informationsmateriale, der udarbejdes på området. At de systemiske forhold udnyttes til at arbejde med kollegiale relationer, der ikke er forbundet med mobbe-problematikken. Og slutteligt at gøre op med det eksisterende tabu omkring individets rolle i mobning ved at arbejde med at adskille begreberne ansvar og skyld.

---

7 PERSPEKTIVERING

Dette afsnit giver anbefalinger til, hvordan specialets resultater kan anvendes i videre forskning.

Et af de spørgsmål der opstår, på baggrund af min undersøgelse, er, hvordan det beskrevne tabu omkring individets eget ansvar oprindeligt er opstået. Idet dette tabu har haft store konsekvenser for, hvordan vi i dag håndterer mobning på arbejdspladsen, vurderer jeg, at det vil være værdifuldt med viden omkring, hvordan det er opstået. En viden som kan anvendes for at undgå at det sker igen fremadrettet. I denne forbindelse vil jeg anbefale, at der laves undersøgelser af, hvordan vi i vores samfundskultur reagerer, når mennesker kommer i konflikter, eller når individer skiller sig ud fra grupperne. Det kunne være interessant at opnå yderligere viden omkring, hvorvidt vores velfærdstankegang og ønske om inklusion begrænser vores evne til at se det enkelte individs evner.

Specialets resultater kan desuden anvendes på lignende problematikker, hvor spørgsmålet omkring ansvar og skyld bliver forstyrrende for selve arbejdet. Et eksempel herpå er sundhedsvæsnet og arbejdet med livsstilssygdomme som rygning og fedme. I arbejdet med disse temaer hersker der en stadig offentlig debat omkring, hvorvidt der er tale om en uforskyldt sygdom eller personlig skyld. Det kunne være interessant at gentage min tilgang på disse temaer og undersøge, hvor stor en indvirkning adskillelsen af skyld og ansvar har, samt om der også her hersker et forstyrrende tabu.

---

8 REFERENCELISTE

- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2000). Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human Relation*, 53(9), pp. 1125-1149.
- Arbejdstilsynet. (2016) Hvad er mobning? *Arbejdstilsynet.dk*. Tilgået d. 16.12.2016 fra <https://arbejdstilsynet.dk/da/regler/psykisk-arbejds miljo/mobning-og-seksuel-chikane/hvad-er-mobning>
- Baillien, E., De Cuyper, N. & De Witte, H. (2010). Job autonomy and workload as antecedents of workplace bullying: A two-wave test of Karasek's Job Demand Control Model for targets and perpetrators. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 81, pp. 191-208.
- Brinkmann, S. (2010). Etik i en kvalitativ verden. In Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds.), *Kvalitative metoder: En grundbog* (pp. 429-446). København: Hans Reitzels Forlag.
- Brown, T., Evangelini, M. & Greenberg, N. (2012). Trauma-Related Guilt and Post-traumatic Stress Among Journalists. *Journal of Traumatic Stress*, 25, pp. 207-210. DOI: 10.1002/jts.21678.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge. (pp. 1-16).
- Edwards, R. & Mauthner, M. (2002). Ethics and Feminist Research: Theory and Practice. In Mauthner, M., Birch, M. Jessop, J. & Miller, T. (Eds.), *Ethics in Qualitative Research* (pp. 14-31). London: Sage.
- Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D. & Cooper, C. L. (2003). The concept of bullying at work: the European tradition. In Einarsen, S., Hoel, H., Zapf, D. & Cooper, C. L. (Eds.) *Bullying and Emotional Abuse in the Workplace: International perspectives in research and practice* (pp. 3-30). London: Taylor & Francis.

-
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press. (pp. 1-11; 225-240).
- Fiske, S. T. & Taylor, S. E. (2013). *Social Cognition. From brain to culture*. (2. ed). London: Sage. (pp. 149-176).
- Gallagher, M. N. (2012). Self-Efficacy. Kansas: Elsevier. pp. 314-320.
- Henriksen, M. N. (2010). Mobning under lup. *Psykolognyt*, 18, pp. 14-18.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse: Som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde universitetsforlag. (pp. 9-33; 72-104).
- Karasek, R. (1979). Job demands, job decision latitude, and mental strain: Implications for job redesign. *Administrative Science Quarterly*, 24, 285–308. doi:10.2307/2392498
- Kragh, C. (2007). Mobning koster samfundet milliarder. *Kristelig dagblad*. Tilgæet d. 12.10.2016 fra <http://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/mobning-koster-samfundet-milliarder>
- Leymann, H. (1990). Mobbing and Psychological Terror at Workplaces. *Violence and Victims*, 5(2), pp. 119-126.
- Livanou, M., Basoglu, M., Marks, I. M., De Silva, P., Noshirvani, H., Lovell, K. & Thrasher, S. (2002). Beliefs, sense of control and treatment outcome in post-traumatic stress disorder. *Psychological Medicine*, 32, pp. 157–165. DOI: 10.1017/S0033291701004767.
- Lorenz, K. (1996). *On Aggression*. London: Routledge. (17-39; 47-71).
- Mikkelsen, E. G. (2007a) Akutte og kroniske reaktioner på mobning. In Mikkelsen, E. G., Kullberg, K. og Eriksen-Jensen, I. L (Eds.). *Mobning på arbejdspladsen*:

Årsager og løsninger (pp. 171-182). København: FALD's Forlag.

Mikkelsen, E. G. (2007b) Ændret for altid. In Mikkelsen, E. G., Kullberg, K. og Eriksen-Jensen, I. L (Eds.). *Mobning på arbejdspladsen: Årsager og løsninger* (pp. 207-218). København: FALD's Forlag.

Mikkelsen, E. G. & Eriksen-Jensen, I. L (2007) Konsekvenser for organisationen. In Mikkelsen, E. G., Kullberg, K. og Eriksen-Jensen, I. L (Eds.). *Mobning på arbejdspladsen: Årsager og løsninger* (pp. 241-260). København: FALD's Forlag.

Moore, M. (1999). The Ethics of Care and Justice. *Women & Politics*, 20(2), pp. 1-16, DOI: 10.1300/J014v20n02_01.

NFA's Webredaktion (2005). Mobning på jobbet kan ramme alle. *Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø*. Tilgået d. 16.12.2016 fra <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/da/projekter/amis-spoergeskema-om-psykisk-arbejdsmiljoe/resumeer/mobning-paa-jobbet-kan-ramme-alle>

NFA's Webredaktion. (2016). Danskernes Arbejdsmiljø 2014, rapport. *Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø*. Nedtaget d. 19.02.2017 fra <http://www.arbejdsmiljoforskning.dk/da/arbejdsmiljoedata/arbejdsmiljoe-og-helbred-20/rapporten--danskernes-arbejdsmiljoe-2014>

Nielsen, M. B., Hetland, J., Matthiesen, S. B. & Einarsen, S. (2012). Longitudinal relationships between workplace bullying and psychological distress. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 38(1), pp. 38-46 .

Nielsen, M. B., Skogstad, A., Matthiesen, S. B., Glasø, L., Aasland, M. S., Notelaers, G. & Einarsen, S. (2009). Prevalence of workplace bullying in Norway: Comparisons across time and estimation methods. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 18(1). pp. 81-101. DOI: 10.1080/13594320801969707.

-
- Olf, M., Langeland, W. & Gersons, B. P. R. (2005). Effects of appraisal and coping on the neuroendocrine response to extreme stress. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* (29), pp. 457–467. DOI:10.1016/j.neubiorev.2004.12.006.
- Phillips, L. (2010). Diskursanalyse. In Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds.), *Kvalitative metoder: En grundbog* (pp. 263-286). København: Hans Reitzels Forlag.
- Samnani, A. & Singh, P. (2012). 20 years of workplace bullying research: A review of the antecedents and consequences of bullying in the workplace. *Aggression and violent behavior*, 17, pp. 581-589. DOI: 10.1016/j.avb.2012.08.004.
- Seides, R. (2010). Should the current DSM-IV-TR definition for PTSD be expanded to include serial and multiple microtraumas as aetiologies? *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 17, pp. 725–731. DOI: 10.1111/j.1365-2850.2010.01591.x.
- Tanggaard, L. & Brinkmann, S. (2010). Kvalitet i kvalitative studier. In Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (Eds.), *Kvalitative metoder: En grundbog* (pp. 489-500). København: Hans Reitzels Forlag.
- Tehrani, N. (2004) Bullying: a source of chronic post traumatic stress?, *British Journal of Guidance & Counselling*, 32(3), pp. 357-366, DOI: 10.1080/03069880410001727567.
- Thagaard, T. (2004) *Systematik og indlevelse*. København: Akademisk Forlag. (pp. 176-199).
- Vartia, M. A. (2001). Consequences of workplace bullying with respect to the well-being of its targets and the observers bullying. *Scand J Work Environ Health*, 27(1), pp. 63-69.
- Videnscenter for Arbejdsmiljø. (2016a). Definition af mobning, *Videnscenter for arbejdsmiljø*. Tilgået d. 16.12.2016 fra <http://www.arbejdsmiljoviden.dk/Emner/Psykosocialt->
-

Videnscenter for Arbejdsmiljø. (2016b). Definition af mobning, *Videnscenter for arbejdsmiljø*. Tilgået d. 25.12.2016 fra

<http://www.arbejdsmiljoviden.dk/Emner/Psykosocialt-arbejdsmiljo/Mobning/Viden-om-mobning/Aarsager-til-mobning>

Vie, T. L., Glasø, L. & Einarsen, S. (2010). Health outcomes and self-labeling as a victim of workplace bullying. *Journal of Psychosomatic Research*, 70, pp. 37-43, DOI:10.1016/j.jpsychores.2010.06.007.

Voss, H. & Ravn, B. L. (2007). Danskernes brug af sundhedsydelser på internettet. *Ugeskrift for læger*.